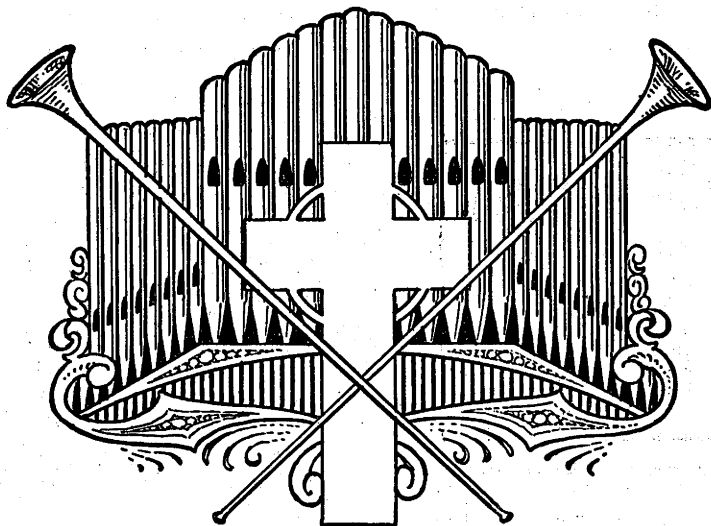


**TIDSKRIFT**  
**FÖR**  
**KYRKOMUSIK**  
**OCH**  
**SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV**



**ORGAN FÖR**  
**SÄLLSKAPET KYRKOSÅNGENS VÄNNER**  
**OCH**  
**SVERIGES ALLMÄNNA ORGANIST- OCH KANTORSFÖRENING**

UNDER MEDVERKAN AV INTENDENTEN *BENGT CNATTINGIUS*, LINKÖPING, PROFESSORN *OTTO OLSSON*, STOCKHOLM, KYRKOHERDEN, TEOL. LIC. *KNUT PETERS*, SÖNDRUM, HALMSTAD OCH MUSIKDIREKTÖREN *SVANTE SJÖBERG*, KARLSKRONA

UTGIVEN AV DOMKYRKOVICEPASTOR *ARTHUR ADELL*, LUND

**1 Aug.**

**SJÄTTE ÅRGÅNGEN**

**1931**

---

**STOCKHOLM, SVENSKA KYRKANS DIAKONISTYRELSES BOKFÖRLAG**

# INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

## UPPSATSER.

	Sid.
Nattvardsförmaning ur then Swenska Messan	1
Till Nathan Söderbloms minne	97
A. Adell: Den gregorianska sången	17
— " — Svenskt Psalterium	99
— " — Den dagliga andakten	161
— " — Kyrkokalender	164, 175, 192
F. M. Allard: Kyrkosångsdagar i Oslo	187
B. Brilioth: O. Petris Svenska Mässa	49
B. Cnattingius: Kyrklig konst	45
— " — Samlingsverket Sveriges kyrkor	117
— " — Bysantinsk konst i Paris	138
— " — Kyrkokonstens ursprung	145
S. Estborn: Den svenska evangeliebokens andra kollektserie	107
M. Fornander: Engelbrektskörens Finlandsresa	92
J. Foss: Kirkemusik og organistuddannelse i Danmark	5
Första allmänna svenska kyrkomusikfesten i Finland	120
E. Liedgren: G. T. Lundblad	55
— " — Hymnologi	70
G. Lundborg: Är stråkinstrumentens renässans förestående?	2
C.-A. Moberg: Palestrina och palestrinastil	129
— " — P. Wagner	177
H. Mörtensson: En klassisk orgeltyp	114
G. Olsson Nordberg: Sparsamhet med verkningsmedlen	75
Orgelläktaren	65
K. Peters: Hymnologi	73
— " — Lektionstonerna enligt svensk 1500-talstradition	88
— " — Tidegärdsgudtjänsternas restaurering	19
E. Rodhe: Ord och sakrament	81
C. E. Rosenquist: Dietrich Buxtehude och hans verk	149
— " — Nordisk-tysk orgelvecka i Lübeck	171
D. Rudin: Dirigeringskonst	180
I Sahlin: Bachs största verk	165
G. Schedin: Orgelverken i St. Marienkirke i Lübeck	36
J. Silbermann: Resa i Tyskland och Österrike 1931	132
G. Svennung: Stråkinstrumentens renässans	41
I. Wallerius: Vår koralfråga	56, 66
— " — Prästens kyrkoskick	168
— " — Minnen från Pehr Eklund	185
P. Vretblad: Svensk orgelmusik i Balticum	169
W. Åhlén: Orgelfrågor	43
— " — Nederländsk orgelmusik	33

## RECENSIONER.

### A. LITTERATUR

	Sid.		Sid.
B. Ebel: Das älteste allemannische Hymnar	125	K. G. Fellerer: Der Palestrinastil und seine Bedeutung	129
E. Eidem: Vår frälsnings evangelium	173	K. G. Fellerer: Palestrina	129
K. Elis: Neue Orgeldispositionen	79	Jahrbuch für Liturgiewissenschaft	47
K. G. Fellerer: Orgel und Orgelmusik	141	H. Klotz: Über die Orgelkunst der Gotik	123
		M. Luther: Vorlesungen über d.	

	Sid.		Sid.
Hebräerbrief .....	47	<i>K. Skredsvik</i> : Den heliga mässan i Sverige .....	28
<i>Chr. Mahrenholz</i> : Die neue Orgel in St. Marienkirche Göttingen	142	<i>S. Städener</i> : Sju dagars andakt ..	47
<i>C. Nohrborg</i> : Luthersk psalmskatt	73	<i>O. E. Thuner</i> : Dansk Salmleksikon .....	70
<i>J. Roosval</i> : Romersk konst ....	79	<i>E. Wrangel</i> : Korstolarna i Lunds Domkyrka .....	60
<i>Th. Schrems</i> : Geschichte des greg. Gesanges in den prot. Gottesdiensten .....	125		

#### B. MUSIKALIER

	Sid.		Sid.
<i>E. Axén</i> : Påsknatt .....	127	<i>J. Morén</i> : 12 nya motetter .....	126
<i>J. S. Bach</i> : Tre motetter .....	143	<i>N. O. Ruusted</i> : Tre psalmer .....	77
<i>L. Bergh</i> : 24 Koralforspil .....	124	— ” — 14 orgelkoraler .....	30
<i>S. Carlsson</i> : Kyrkokantat .....	77	<i>J. H. Roman</i> : Sinfonia di chiesa	174
<i>Homburger o. Wöldike</i> : Orgelmusik för gudstjenestebrug .....	124	<i>J. Rosenmüller</i> : Acht Begräbnisgesänge .....	77
<i>H. Isaac</i> : Missa carminum .....	77	<i>H. Schütz</i> : Passionsoratorium ..	48
<i>O. Koppang</i> : Ved Orglet .....	142	<i>P. Vretblad</i> : Koralfantasi .....	78
Körsången .....	48,	Hymner och motetter ....	30, 77, 159
<i>H. Lindquist</i> : 30 preludier .....	159	Solosånger .....	159

#### MEDDELANDEN:

	Sid.		Sid.
Om Kyrkosångens Vänner 61, 64,	80, 127	Från Norge .....	64, 80, 178
Sveriges allmänna Organist- och Kantorsförening ..	16, 31, 143, 174	Från Finland ....	16, 64, 95, 120, 174
Sveriges Kyrkosångsförbund	32, 96, 128, 143	Från Tyskland .....	64, 80, 96
		Lägre Organistexamen .....	95, 140
		Nya Orglar .....	95, 160
		Val .....	63, 80, 127, 143, 160

#### BILAGOR:

	Häfte		Häfte
<i>Evangelisk Tidegärd</i> : Completorium på lördag .....	4	<i>Evangelisk Tidegärd</i> : Böner för den dagliga andakten .....	11

## Tidskrift för Kyrkomusik och

### Svenskt Gudstjänstliv

Redaktionens adress:  
Bredgatan 14, Lund. Tel. 658.  
Postgiro 31495.

Expeditionens adress: Svenska Kyrkans  
Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm 7.  
Tel. Norr 324 05.  
Postgiro 675.

Tidskriften utkommer med 1 nummer  
den 15 i varje månad. För juli—augusti-  
numren dubbelnummer den 1 augusti.

Prenumerationspris: å posten, i bok-  
handeln eller direkt från förlaget: kr.  
4: 50 pr år.

Annonspris: 20 öre pr mm. enkel spalt.  
Rabatt vid större annons och vid upp-  
reppning av annons i flera nummer.

Detta nummer innehåller bl. a.:

Till Nathan Söderbloms minne. —  
Domkyrkovicepastor A. Adell, Lund:  
Svenskt Psalterium. — Komministern,  
Dr. S. Estborn, Jönköping: Den svenska  
evangeliebokens andra kollektserie. —  
Fil. Kand. H. Mårtensson: Lund: En  
klassisk orgeltyp. — Amanuens B.  
Cnattingsius: Samlingsverket Sveriges  
kyrkor. — Första allmänna svenska  
kyrkomusikfesten i Finland. — Recen-  
sioner. — Meddelanden.

Lediga tjänster, se omslaget sid. III.

## ORGELFABRIKEN GEBRÜDER RIEGER



Orgelvirtuosen Bruckner vid sin  
Rieger-Orgel.

JÄGERNDORF, TJECKOSLOVAKIET,  
*bygger världsberömda kyrkorglar.*

Under firmans 58-åriga verksamhetstid ha  
inalles 2.550 orgelverk byggts och monterats i  
alla världens kulturländer, bl. a. de stora org-  
larna i Wien Konzerthaus, Wien Musikverein,  
Wien Stefansdom, Salzburg Mozarteum, Karls-  
bad Grand Hotel Pupp, Paris Hotel Majestic etc.

Till Sverige ha hittills levererats följande  
orglar, vilka av landets främsta auktoriteter  
på området erhållit de bästa vitsord med av-  
seende på material, utförande, klangskönhet  
och prisbillighet: Mora, Ilsbo, Gnarp. Bor-  
länge, Vittaryd, Skattungsbyn, Evertsberg,  
Hassela, Kungsör, Forsa, Tånör, Hammarö,  
Rödön, Karlstad, Gräsmark, Vagnhärad och  
Vamlingbo m. fl.

För Domkyrkan i Wiborg en orgel med 76  
stämmor, 4 manualer, pedal, 8 fria kombina-  
tioner och elektrisk pneumatisk regering.

DISPOSITIONS- OCH KOSTNADSFÖRSLAG GRATIS OCH UTAN FÖRBINDELSE.

LÅT TRYCKA ALLA  
EDRA MUSIKALIER  
**I SVERIGE**



LÅT OSS BLIVA EDER SVENSKA  
LEVERANTÖR AV ALLT SLAGS  
NOTTRYCK.

**BRÖDERNA LAGERSTRÖM**  
NOTSTICKERI OCH LITOGRAFISK ANSTALT  
Klara Södra Kyrkogata 14 STOCKHOLM. Telefon Norr 318 80



## Till Nathan Söderbloms minne.

*Ur Sveriges hädangångne Arkebiskops skrifter anföra vi här några brottstycken om gudstjänst och kyrkomusik.*

Vi begära för allas räkning, att kyrkans gudstjänstakter skola vara ägnade att samla sinnet, lära, förmana, hugna, hugsvala, men framför allt lyfta själen och stärka henne för arbetet och livet. Men av dem som äga mer bildning begära vi, att de därjämte se, vilket stycke hög och fulländad kultur, vilket konstverk här bildats, rättare växt fram under årtusenden. Vår kyrka har också i gudstjänstens ordning en särställning. Knappast någonstädes har man så omsorgsfullt tillgodogjort sig tidigare släktens arbete. Andra genom reformationen gångna kyrkor hava i följd av en tillfällig situation eller av princip gjort våldsammare förändringar. Hos oss är kontinuiteten bäst bevarad, samtidigt med att det som stör evangelisk fromhet avlägsnats.

---

Över årets skilda tider, särdeles på själva söndagarna, men även däremellan, vila stämningar vida förmer än någon naturkänsla, ty de äro meddelade från det högsta liv vi känna: Jesu liv, och av den egna livshistorien hava de så småningom blivit fyllda med heliga minnen. Även för den, som är hindrad att delta i församlingens gudstjänst, ligger det en uppbyggelse i att veta, att den försiggår, och i att andligt vara med. Gudstjänstlivet går sin fasta gång liksom sol och måne. Till livets och odlingens mänskliga värdighet höra sköna, fasta former. I normala fall äro de stöd och hjälp. Men inga finnas, jämförliga med kyrkans gudstjänstliv. För den ömtålige, som dock känner behov av gemensamhet i gudsdyrkan, torde intet val finnas. Endast i kyrkan, i intet annat gudstjänstsamfund, finner han den ensamhet och samtidigt den samkänsla han behöver. Man kan värdera givna fasta former just för ömtålighetens skull, för att få vara i fred. Öm-

tåligheten vill ej prisgiva sig, den finner sig dold och skyddad i den fasta, ärvda, fulländade formen. På samma gång kan hon inlägga i den all sin innerlighet. Förtroligheten med kyrkans gudstjänstliv lönar sig. Men visserligen, en skön och innehållsrik form kan bli även den en död form.

(Ur Svenska kyrkans kropp och själ).

\* \* \*

Den passionsmusik, som skapats inom kyrkan och som fick ett nytt djup en ny rikedom och en ny innerligt efter kyrkans förnyelse i sextonde seklet, utgör inom sin art det förnämsta tillägg, som fogats till uppenbarelsens urkunder i Gamla och Nya Testamentet. Frågar man efter ett femte evangelium, tvekar jag icke att nämna frälsningshistoriens tolkning sådan den nådde sin höjdpunkt i Johann Sebastian Bach. Matteuspassionen och H-mollmässan giva en djup inblick i lidandets och försoningens mysterium.

Höga Mässan i h-moll har till text trosbekännelsen i den nicenska formen. I första artikeln skildras mäktigt Skaparen och i andra artikelns början Sonens eviga härkomst av Fadern, ljus av ljus. Därefter följer h-mollmässans stora hemlighet, som, när tanken går dit, försätter själen i andaktsfull bävan inför livets tragik och frälsningens mysterium. Vi ha ännu icke nått fram till "korsfäst för oss under Pontius Pilatus". Dessförinnan står i Nicenum: "Han har tagit mandom genom den Helige Ande och Jungfru Maria och blivit människa". Det är ju Julen, som skall skildras, barnet i krubban. Men ack, ovanpå basarnas tunga h-mollstötar i tretakt, vilka sedan vandra nedåt mot djupare djup och till sist halvt motvilligt inlåta sig på överstämmornas mer uttrycksfulla sorgmelodi, sjunga fiolerna en tonföljd, som kunde vara snyftningar och droppande tårar, och alten börjar med den oförlikneliga melodi, som förlägger betydelsen av Kristi lidande till hans jordelivs början. På den skönaste av Uppsala Domkyrkas medeltida mässkrudar återgives samma tanke av en okänd konstnär, som sytt in julidyllen mitt på korset. Dock är denna Bachs uppfattning om människödet ingalunda en dov pessimism, utan bakgrunden till lidandets försoningskraft. Ty sedan låter oss hymnen "CRUCIFIXUS" underbart ana frälsningens mysterium. Efter döden på korset sjunges i stilla g-mollsackord den Korsfäste till ro i graven — tills trumpeterna smattra, och det nya livet och den Korsfästes konungamakt bryter fram. Dessa musikaliska lekmanafunderingar vilja antyda, hurusom Johann Sebastian Bach och andra i högre och lägre grad före och efter honom i musiken varit tänkare och i sann mening teologer, det är: kunniga om Gud och hans verk, utan att därigenom tondikterna fått en abstrakt eller konstlad karaktär. Ingen musik kan vara mera full av klang och musikalisk följdriktighet än den

snilleskapelse jag nyss antytt. Vare sig det gäller den allmänna religiösa förnimmelsen av andakt och bävan inför det heliga och övermänskliga, eller det gäller den specifikt kristna och evangeliska vissheten om lidandets och försoningens hemlighet, kan musiken säga mer än ord. Tolkningen av evangeliets väsen och tillvarons mysterium blir i tonernas uttrycksfullhet rikare antydd. Härutinnan kan jämförelse i sin mån göras med handlingen, som, när man skådar den eller upplever den, säger mera än språket förmår direkt förmedla. Genklang måste finnas i människohjärtat. Denna förutsättning är föga avundsvärd. Här råder ett frimureri mellan dem som veta vad lidande och försoning innebära. Undret i denna musik är att kraften fullkomnas i svaghet. Den eviga segern sjunger högsta och sista tonen.

(Ur Kristi pinas historia.)

## Svenskt Psalterium.

I föredrag vid Kyrkosångens Vänners Centralkommittés sammanträde i Stockholm sistlidna januari, senare publicerat i denna Tidskrifts februarinumner, har kyrkoherde K. Peters skisserat en plan för restaurering av Tidegärdsgudstjänsterna.

Såsom däri framhålles är en av de första och viktigaste förutsättningarna för en sådan restaurering, att ett svenskt Psalterium kommer till stånd. I alla tider har Psaltaren utgjort grundstommen i de liturgiska gudstjänster, i vilka kyrkan tillmöteskommit den enskilda själens och församlingens behov av enskild och gemensam bön. Det är alltfört otänkbart att kunna komma förbi denna Psaltaren tillkommande rangplats vid tideböerna. Luthers ord i företalet till Psaltaren gälla ännu: "Så har det skett, att Psaltaren blivit alla frommas bok, och att envar, i vilken ställning han ock är, ur denna lilla skrift kan hämta verser eller hela psalmer, som passa just för hans räkning; han skulle icke själv kunna utsäga eller uttänka eller önska något, som mera lämpade sig för honom.

Och häri ligger en särskild nådegåva. Den som så finner Psaltaren passa in just på sina egna känslor och sina egna förhållanden, han får förvisning därom, att också han hör till de heligas gemenskap; ty det måste ju ha gått andra heliga, såsom det går honom, eftersom de alla sjunga samma visa som han."

Frågan om skapandet av ett Psalterium — jag brukar här ordet i betydelsen av ett urval av Psaltarens psalmer avsett för liturgiskt bruk, till enskild och offentlig bön och meditation — frågan om skapandet av ett

Psalterium för svenska kyrkan är givetvis av intresse icke endast för den som arbetar på Tidegudstjänsternas återuppväckande. Psalteriet bör vara sådant att det samtidigt kan tjäna den offentliga morgon- och aftonbönen samt husandakten, och den enskilda andakten. Törhända kunde det även komma till bruk vid konfirmandundervisningen och i skolornas morgonbön.

Det är uppenbart att skall detta bli fallet måste ett urval av Psaltaren verkställas. Psaltaren i dess helhet kan icke av oss brukas i den enskilda och offentliga andakten. Ett återupplivande av den gamla seden att inom viss tid — i romerska kyrkan inom en vecka; i den engelska en månad — genombedja hela psaltaren, är hos oss icke möjlig, ej heller önskvärd. Inom den engelska kyrkan — som aldrig brutit traditionen på denna punkt — reses ju numera kravet på en revision av Psalteriet i Common Prayer Book. Vill man återuppväcka intresset för ett allmänt och enskilt bruk av Psaltaren som bönbok kan det ske endast därigenom, att ett urval verkställs.

Man kan påstå att redan 1894 års handbok slog in på den vägen. För den offentliga morgon- och aftonbönen förekommer ju som bekant en fylligare ordning vilken även upptar läsning av en psalm ur Psaltaren. För såväl morgon- som aftonbönen äro sju psalmer utvalda och anvisade att efter fritt val brukas. De sju psalmerna avsågo väl att täcka behovet för en vecka. Psalm läsningen avslutas enligt uråldrig sed med Ära vare Fadren. Vid denna mycket ringa begynnelse till ett urval av Psaltarens psalmer för den dagliga morgon- och aftonbönen blev det stående ända till år 1925.

Det storartade arbete, som utmynnade i 1914 års Vesperale har icke upptagit hithörande frågor till behandling.

Detta Vesperale var ju helt och hållet kyrkoårsbestämt. Det är dess särskilda styrka vid jämförelse med 1925 års Vesperale, som knappast tar någon hänsyn till kyrkoåret. Men i stället har 1914 års Vesperale icke något formulär för en vesper — i vardagslag. Dess formulär äro alla avsedda för någon av kyrkoårets fester eller för någon bestämd anledning. I dessa äro infogade för dessa tillfällen lämpade perikoper ur Psaltarens psalmer. Ofta äro de starkt förkortade.

1925 års Vesperale går en annan väg. Den har sammanställt ett Psalterium. Ett femtiotal psalmer ha utgallrats. Åtskilliga av de övriga ha förkortats. Så vitt jag kunnat finna har man helt följt 1917 års bibelöversättning. Var och en av det kvarstående hundratalet psalmer har sedan inordnats under någon av de gamla psalmtönerna. Med den senare musikaliska frågan ha vi ej här att göra — till psalteriet hör ju av ålder

knappast mera än psalmernas text. Ehuru väl det kan vara en lämplighetsfråga om deras anordnande för recitativistiskt framförande bör vidtagas redan i textboken.

Ett intressant försök till ett framställande av ett Psalterium för evangeliskt bruk visar de av Hellig Trefoldigheds Oratorium, Köpenhamn år 1929 utgivna Bibelske Psalmer, där utgallringen varit betydligt strängare än i 1925 Psalterium. 75 psalmer hava uteslutits delvis efter andra principer än 1925 års Psalterium. I fråga om texten synes man här också ha valt att skapa en ny för liturgiskt syfte lämplig översättning.

Upptar man först frågan om huru många psalmperikoper som i närvarande tid göres oss behov, torde man kunna påstå att ett sjuttioal är tillräckligt. Vill man fördela dessa för daglig morgon- och aftonbön räcka de för en period av 5 veckor, om morgon- och aftonbön hållas även på söndagen. Hållas endast morgon eller aftonbön genomläser man ett sådant Psalterium under 10 veckor. Detta måste anses vara fullt tillräckligt för fyllande av kravet på omväxling.

Huru stort antal erfordras för tidegudstjänsterna? Räknar man att i ett evangeliskt breviarium för veckodagarna upptaga endera Matutin eller Laudes med tre psalmer, Vesper med tre psalmer och Completorium med en psalm — samt för söndagen samtliga tidegudstjänster: matutin, laudes, prim, ters, sext, non, vesper och completorium med en psalmperikop för var och en av de mindre tiderna erfordras därtill inalles 56 psalmer, vartill behöfve läggas ytterligare ett antal psalmer lämpade för kyrkoårets fester. Även här komma vi alltså fram till ett sjuttioal, såsom det tillräckliga och lämpliga.

Det är förvisso av värde att Psalteriets samtliga psalmer — så vitt möjligt är — komma till regelbunden användning. Det blir därigenom på ett annat sätt kärt för deras brukare.

#### *Urvalet.*

Vid urvalet är det givetvis nödvändigt att å ena sidan sådana psalmer medtagas, som av olika anledning äro älskade av församlingen, men också på andra sidan att urvalet blir tillräckligt mångsidigt i fråga om de olika ämnen och tankekomplex som finnas representerade i Psaltaren.

Men även inom psalmerna kan ett urval behöva träffas. Först på grund av psalmernas längd. Näppeligen ville någon på allvar föreslå brukandet av psalm 119 med 176 versar odelad i en liturgisk gudstjänst. Men även ett betydligt mindre antal versar kunna kännas betungande för en nutida gudstjänstdeltagare. I detta hänseende har ju den kristna kyrkan känt sig fullt fri då det gällt att ur den Heliga Skrift utvälja

lämpliga perikoper för liturgiskt bruk. — Evangeliebokens epistlar och evangelier ge belägg härför. Den måttfullhet i avseende å längd, som utmärker de av ålder brukade texterna utgör ett karaktäristikum för den klassiska liturgiska stilen. Samma känsla för det liturgiskt riktiga visa i regel de vid senaste revisionerna av evangelieboken utvalda nya perikoperna. Några aftonsångstexter valda ur Psaltaren förtjäna att påpekas. För första årgångens aftonsång på 5 söndagen i fastan har utvalts ur psalm 69, som eljest omfattar 37 verser — versarna 7—17. Psalm 103—22 versar lång — fördelas med versarna 1—5 på Fjärde Bön-dagens epistel och med versarna 8—18 på Midsommardagens afton-sång.

*Liksom högmässans epistel- och evangelietexter i regel icke överstiga tiotalet av verser så torde också de psalmperikoper, som kunna anses lämpliga för ett Psalterium i regel icke böra överstiga tio till tolv versar.*

Understundom kan det emellertid finnas nödvändigt att ur en psalm utvälja en del versar även av annan anledning än att psalmperikopen eljest blir för lång. Detta får icke anses vara ett otillbörligt mästrande av den Heliga Skrift. Ett sådant utväljande av somliga delar ur psalmerna rättfärdigas av det bestämda syfte för vilket utväljandet sker. — Här det liturgiska. Denna princip har ock av vår Kyrka upprepade gånger godtagits. Ett par exempel må andragas: I vår evangeliebok upptages såsom första årgångens aftonsångstext på Kristi Himmelfärdsdag psalm 110: 1—3. Ingen kan påstå att psalmen, som i sin helhet omfattar 7 versar kunde ansetts för lång. De senare ha uppenbarligen utslutits därför att de ej ansatts tjänliga för homiletiskt bruk — ehuru åtminstone v. 4 låtit sig väl försvara. Här ha Evangeliebokskommitté-rade med rätta utvalt av psalmen den perikop, som den funnit lämplig, med uteslutande av de övriga versarna. På liknande sätt har för första årgångens aftonsång på Mikaelidagen ur 113 psalmen, som i sin helhet räknar allenast 9 versar, utvalts versarna 1—7, varvid endast första delen av sista meningen medtagits.

I andra fall har man valt att sammanställa versar från olika delar av en psalm till en helhet. Ur psalm 73 utväljes för första årgångens aftonsång på 19 söndagen efter Trefaldighet versarna 1—5 och 23—28; ur psalm 139 utväljas för första årgången aftonsång på 26 söndagen efter Trefaldighet versarna 1—12 och 23, 24. I båda fallen ha kommitterade kunnat motivera sitt urval med att psalmen ostyckad varit för lång, men ock att de mellanliggande delarna varit för homiletiskt bruk onödiga eller otjänliga, men att innehållet i psalmen icke kommit till sin rätt om man valt allenast den ena av de båda delar som sammanställts av dessa psalmer.

Ett ännu mera påtagligt exempel på den frihet, som vår kyrka ansett sig kunna känna vid utväljandet av för liturgiskt bruk tjänliga delar ur den Heliga Skrift utgör den sammanställning ur den 51 psalmen i Psaltaren, som alltsedan 1920 ingår i högmässan som tredje alternativ för syndabekännelsen. Av psalmen hava utvalts versarna 3—6a, och 11—13. Det torde vara ofrånkomligt att dessa versar ansetts vara ur liturgisk synpunkt tjänliga — de uteslutna däremot icke.

Ett liknande tillvägagångssätt har använts vid utformandet av 1925 års Psalterium. Ett exempel må anföras. Ur psalm 18 utväljer Psalteriet versarna 2—20; 29—40; 47 och uteslutes versarna: 21—28; 35—46; 48—51.

*Vid uppställande av ett Psalterium för vår Kyrka må sålunda sådana perikoper utväljas eller sammanställas, som kunna finnas lämpliga att införlivas med evangeliskt gudstjänstliv.*

#### Texten.

I fråga om själva översättningen är det självfallet en stor vinst om Psalteriet ansluter sig till den gällande bibelöversättningen. Men även härvidlag har vår kyrka dispenserat sig från bokstavsträldom. Högmässans Gloria följer ej nya bibelöversättningen. Botdagens inledningsantifoni hämtad ur psaltarens 130: 3, lyder: Herre, om du vill tillräkna missgärningar, vem kan då bestå? — Dock, hos dig är ju förlåtelse, för att man må frukta dig. Enligt gällande bibelöversättningar lyder stället: Om du, Herre, vill tillräkna missgärningar, Herre, vem kan då bestå? Dock hos dig är ju förlåtelse, på det att man må frukta dig.

1917 års översättning av Psaltaren äger otvivelaktiga förtjänster. I frågan om versindelningen och den klara uppställningen underlättar den i hög grad arbetet med Psaltarens anordnande för liturgiskt bruk — för såväl läsning som psalmodiering. En stor svårighet föreligger dock däri att översättning icke tagit hänsyn till att vid psalmodieringen utformandet av versarnas mittkadens och slutkadens äro av den största betydelse. — En sådan hänsyn kunde man knappast heller begära, då fråga om Psaltarens användande psalmodiskt icke var aktuell under arbetet med översättningen.

Versslut av typen: "Han samlar havets vatten i en hög" — rätt ymnigt förekommande, — erbjuda stora svårigheter vid psalmens utförande särskilt vid en psalmton med en accentuerad not. Likaledes versslutet, "två mig, så att jag bliver vitare än snö" (Ps. 51: 9.) som icke låter sig vackert utföras varken under psalmton med en eller med två accentuerade noter i finalis. Andra exempel av samma slag: Ps. 62: 8: "min

tillflykt har jag i Gud". 63: 5 "och med jublande läppar lovsjunger min mund". — I detta fall vinnes genast bättring vid omkastning av ordföljden till: "och min mund lovsjunger med jublande läppar. — Ps. 67: 5 "Och du leder folkslagen på jorden", förenklas genom ordställningen "jordens folkslag".

Nästan omöjligt i musikaliskt — men också redan ur välläsningens — synpunkt är versslutet i ps. 89: 3: "För evig tid skall nåd byggas upp". Ett sådant versslut kommer alltid vid psalmodiering att kräva mycket arbete vid inövandet och ändock aldrig bli så utfört att det icke irriterar, den som är känslig för språkets rytm.

Såsom jag ovan visat kan man i åtskilliga fall dock erhålla en för liturgiskt bruk tjänlig text genom ordföljdens omkastning. Det är emellertid klart att sådant kan få ske endast i den mån som icke meningen härigenom kränkes eller hänsynen till den judiska poesien rubbas.

#### *Psalteriets användning.*

Skall Psalteriet verkligen komma till användning vid den enskilda andakten i hemmet, vid morgonbönen i skolan, vid församlingens offentliga morgon- och aftonbön och i tidegården, måste emellertid urvalet av psalmperikoper kompletteras med anvisningar för när de olika perikoperna lämpligen kunna brukas. Ett läsande av psalmerna i följd, kan knappast i längden tillfredsställa. — Det är lika otjänligt att under en vecka läsa ur 119 psalmer om lagen eller under en annan idel lovsalmer. Det torde härvid vara skäl att för var och en av veckans dagar utvälja psalmer tillhörande en viss grupp, ett bestämt ämne, som sedan återkommer vecka efter vecka. Därigenom ernå veckans gudstjänster en viss rytm — en analogi till kyrkoåret. Om möjligt torde ock härvid — särskilt i den dagliga morgon och aftonbönen eftersträvas samstämmighet mellan psalmen ur psaltaren, och psalmen ur svenska psalmboken, samt att bönerna röra sig kring samma tema. Textläsningen kan däremot icke taga hänsyn härtill. Den bör vara — såsom den av ålder varit — *Lectio continua*. Det blir då ej heller möjligt att välja psalmer vare sig ur psaltaren eller ur psalmboken efter textläsningen. Särskilt vid läsning av breven skulle man i annat fall nödgas upprepa samma psalmer alltför ofta.

\*

I anslutning till vad ovan anförts har undertecknad dristat sig uppgöra ett förslag till Psalterium, som här framläggas för Tidskriftens läsare med en anhållan att de ville i den enskilda andakten, vid husandak-



ten eller i den offentliga morgon- och aftonbönen pröva det, och delgiva författaren sina erfarenheter. Vid urvalet kan givetvis en viss grad av subjektivitet ej undvikas. En och annan saknar här törhända en psalm, som han älskar. En annan håller törhända någon medtagen perikop för umbärlig. De äro vidare sammanställda för den dagliga morgon- och aftonbönen. Även denna uppställning är ingalunda sådan att invändningar äro uteslutna. För alla omdömen är undertecknad tacksam. Vi lära aldrig komma fram till ett Psalterium som kan bestå utan genom fortsatt övande och prövande. Till ett sådant prövande inbjuder förf. värdsamt sina läsare.

Må denna inövning i Psaltaren stå under den bönen:

”Till dig, Herre upplyfter jag min själ”

”Kungör mig den väg jag bör vandra.”

”Därtill förhjulpe oss all nåds och barmhärtighets Fader genom Jesus Kristus vår Herre, vilken vare lov och tack, ära och pris evinnerligen för denna Psaltare, som han givit oss på vårt eget språk, och för alla hans otaliga och utsägliga välgärningar. Amen.” (*Luther.*)

*Arthur Adell.*

### **Psalmer ur Psaltaren till ett Svenskt Psalterium.**

Psalterna nummer 4, 8, 16, 18A (2—7, 50, 51.), 18B (29—35, 47), 19A (2—7), 19B (8—15), 22: 24—32, 23, 24, 25: 4—14, 27, 30, 32: 1—8 33A (1—11), 33B (12—22) 34: 2—9, 36: 2—10, 37: 1—6: 23—28, 39: 5—8, 11—14: 42, 46, 51: 3—14, 55: 5—9, 17—19a, 62: 6—12, 63: 2—9, 65: 2—10. 71A (1—6, 15, 16) 71B (17—23), 73: 1—5, 23—26. 77: 2—15., 84, 86: 1—13, 89: 2—7, 12—15, 90, 91, 93: 2—6, 13—16, 95: 1—8a, 96: 1—10, 98, 100, 102: 2—3, 12—23, 103A (1—12), 103B (13—22), 104A (1—5, 13—15), 104B (24—35), 105: 1—9. 107: 1—9, 108: 1—7, 111, 112: 1—7, 113: 1—7, 116A (1—9), 116B (12—19), 119A (1—7), 119B (9—16), 119C (89—94), 119D (169—176), 121, 130, 138, 139: 1—12, 23, 24. 141: 1—5a, 143: 1—8, 145A (1—7), 145B (8—14), 145C (15—21), 146, 147: 1—11, 148: 1—4, 11—14.

För de tempore komma senare psalmer att meddelas.

## Psalternas fördelning.

Vid daglig morgon- och aftonbön fördelas psalteriets psalmer under veckans 7 dagar sålunda:

		1:a	2:a	3:e	4:e	5:e veckan
<b>Söndag:</b>						
<i>Glädjen i Guds gårdar.</i>	Morgon:	63	84	95	96	100
	Afton:	113	138	27	104A	111
<b>Måndag:</b>						
<i>Guds nåd är var morgon ny.</i>	Morgon:	8	19A	145A	145B	145C
	Afton:	36	103A	103B	104B	89A
<b>Tisdag:</b>						
<i>Hjärtligen kär har jag dig, Herre.</i>	Morgon:	18A	39	71A	139	90
	Afton:	42	30	34	116A	116B
<b>Onsdag:</b>						
<i>Trons liv och trons frukter.</i>	Morgon:	19B	119A	119B	119C	119D
	Afton:	71B	37	25	112	141
<b>Torsdag:</b>						
<i>Under den Högstes beskydd.</i>	Morgon:	33B	46	146	73	121
	Afton:	16	18B	23	62	91
<b>Fredag:</b>						
<i>Inför Kristi försonings-gärning.</i>	Morgon:	32	51	102	130	143
	Afton:	4	22B	55	77	86
<b>Lördag:</b>						
<i>Lovsång höves ditt folk.</i>	Morgon:	33A	98	105	108	148
	Afton:	24	65	98	147A	107

Vid daglig morgon- och aftonbön under vardagarna fördelas psalteriets psalmer sålunda:

		1:a	2:a	3:e	4:e	5:e veckan
<b>Måndag:</b>						
	Morgon:	63	19A	145A	145B	145C
	Afton:	36	103A	103B	108	89A
<b>Tisdag:</b>						
	Morgon:	18A	39	71A	139	90
	Afton:	42	30	34	116A	116B
<b>Onsdag:</b>						
	Morgon:	19B	119A	119B	119C	119D
	Afton:	71B	37	25	141	84
<b>Torsdag:</b>						
	Morgon:	113	46	111	73	121
	Afton:	16	18B	23	138	91
<b>Fredag:</b>						
	Morgon:	32	51	102	130	143
	Afton:	4	22B	55	77	86
<b>Lördag:</b>						
	Morgon:	33A	96	105	95	148
	Afton:	24	65	92	100	107

## Den svenska evangeliebokens andra kollektserie.

En egendomlighet för den svenska kyrkans evangeliebok är, att den innehåller tvenne kollektserier. Den enas böner äro ställda före texterna och bära rubriken "Kollektbön", den andras äro placerade efter texterna utan dylik beteckning. Stora olikheter finnas emellan de båda seriernas böner såväl ifråga om form som innehåll. Den förstas äro korta och innehålla i allmänhet blott en enda tanke, ofta i skarpslipad, lapidarisk form, men i regel utan närmare sammanhang med de efterföljande texterna. Den andra seriens böner äro längre och ordrikare samt ansluta sig alltid till huvudtankarna i dagens evangelium, varför de ock understundom benämnas "evangelieböner". Även ifråga om deras ställning i gudstjänsten är skillnaden stor. Den förstas böner utgöra en fast integrerande del i altartjänsten och hava där i enlighet med den romerska mässans tradition sin plats före episteln. Den andra seriens däremot skola numera enligt handbokens föreskrift läsas efter predikan; dock må i stället kunna läsas bönen "Lovad vare Gud och välsignad i evighet . . ." Den första av dessa serier härstammar från den medeltida romerska mässan, varifrån de svenska reformatörerna övertagit den och på 1550-talet införlivat den med den evangeliska svenska gudstjänsten. (Jfr. U. L. Ullman: Studier öfver våra kyrkoårskollekter. Kyrklig tidskrift 1899, s. 217 ff.). Deras upprinnelse ligger långt tillbaka i tiden, i den äldsta medeltidskyrkan, ja åtskilliga av dem torde hava sitt ursprung redan i fornkyrkan. "Liksom den klara, friska bäcken", säger Ullman i anförda uppsats, "springer fram djupt inne i urskogens hemlighetsfulla djup, som människofot sällan eller aldrig beträdde, men framkommen till mer befolkade bygder, släcker så mången vandrares törst, så är det med dessa kollektserier: deras första ursprung är okänt — liksom den äkta folkvisans och den med henne besläktade kyrkopsalmmelodiens — men i all sin sammanträngt knappa form, i ofta oskenbart och litet käril, inrymma de en fullhet av innerliga evighetssuckar och vederkvicka bedjande hjärtan, vilkas djupaste åstundan de återgiva, icke sällan lika träffande som skönt".

Den andra seriens böner åter äro av senare datum, och deras ursprung ligger nu i historiens klara ljus. De härstamma från reformationstiden och hava till författare en enda man, nämligen Luthers lärjunge och gode vän, predikanten vid S:t Sebalduskyrkan i Nürnberg Veit Dietrich eller, som hans namn latiniserat också brukades skriva, Vitus Theodorus.

År 1546 utgav Veit Dietrich tvenne predikosamlingar, som kommo att få en stor betydelse i den evangeliska kristenheten: *Summaria Christlicher lehr, für das junge volck, was auss eim yeden Sontags Evangelio zu mercken sey, Sampt angehenckten Gebeten*, tryckt i Nürnberg (utgiven av J. M. Reu i Quellen zur Geschichte des kirchlichen Unterrichts, II) samt *Kinderpredig* (senare upplagor buro titeln *Kinderpostille*, i tre delar, första delen omfattande vinterhalvåret, från advent till pingst, andra delen omfattande sommarhalvåret, från pingst till advent, och tredje innehållande predikningar över de stora högtidernas och helgdagarnas

evangelier. (Boken är numera tillgänglig på svensk botten i ett å Lunds universitetsbibliotek utfört fotostatiskt avtryck, som äges av Svenska akademins ordbokskommitté.)

Som av titlarna framgår, voro dessa böcker ursprungligen avsedda för barn och ungdom, men de kommo att få en långt vidsträcktare betydelse än författaren tänkt sig, och detta inte minst på grund av de böner de innehöllo. Till varje predikan eller utläggning hade Veit Dietrich nämligen fogat en kort bön, som sammanfattade evangeliets (och utläggningens) grundtankar. (Bönerna äro nyligen separat utgivna av Otto Dietz och Georg Helbig i verket *Gebete der Väter* under titeln *Die Evangelien-Kollekten des Veit Dietrich*, Leipzig 1930.) Liksom predikningarna voro bönerna avsedda uteslutande för ungdomen, som vid dessa formulär skulle öva sig i bönen konst. Någon tanke på att de skulle användas för kyrkligt bruk, hade författaren icke. Det dröjde likväl inte länge, förrän ett stort antal av dem hade funnit ingång i de kyrkliga agendorna.

Vid nydaningen av gudstjänsten i de evangeliska områdena stod man nämligen inför uppgiften att också skapa nya böner på modersmålet. Vad kollekterna beträffar hade man visserligen tillgång till tyska översättningar av medeltida kollekt; flera samlingar sådana, verkställda både av evangeliska teologer och av katolska förefunnos, såsom Althaus har uppvisat. (P. Althaus: *Zur Einführung in die Quellen geschichte der kirchlichen Kollekten in den lutherischen Agenden des 16 Jahrhunderts*, i *Forschungen zur evangelischen Gebets literatur*, Gütersloh 1927.) Luther själv översatte åtminstone 15 medeltida kollekt, vilka kommo till användning i ett stort antal evangeliska gudstjänstordningar (se P. Drews: *Beiträge zu Luthers liturgischen Reformen*. Tübingen 1910, s. 88 ff.). Andra följde i hans spår. Dock utnyttjades i de tyska evangeliska gudstjänstordningarna den medeltida kollektskatten endast sparsamt. Ingen enda av de tyska gudstjänstordningarna har varaktigt tillgodogjort sig de gamla fest-, sön- och helgdagskollekterna för hela kyrkoåret. Man ersatte hellre dessa kollekt med nya sådana av evangeliskt ursprung.

De medeltida kollekterna ansågos nämligen för evangeliskt bruk vara för torftiga i sin lapidariska knapphet. I den romerska mässan blev denna böneakt fylligare, därigenom att till de temporekollekten alltid fogades en eller flera andra. Dessa hade emellertid i regel avseende på Jungfru Maria och helgonen, och Luther anbefalldes därför i Formula missæ blott *en* kollekt. Dessutom hava ju kollekterna i den romerska mässan, såsom Althaus påpekar (a. a. s. 200) en annan uppgift än i den evangeliska gudstjänsten. I den förra utgör kollekten avslutningen på den inledande böneakt, i vilken Kyrie och Gloria bilda de första momenten, och behöver därför icke heller stå i relation till dagens texter. I den evangeliska gudstjänsten däremot, i vilken allt samlar sig omkring ordets förkunnelse, står kollekten såsom inledning till den därpå följande skriftläsningen och man fordrade därför, att den även från innehållets synpunkt skulle i någon mån ansluta sig till densamma. I stället för de gamla romerska mässkollekterna grep man därför i de tyska gudstjänstordningarna hellre till nyskapade sådana. Tack vare Althaus' trängna forskarflikt känna vi nu de direkta källorna till de flesta av dessa. En av de första, som skapade

nya evangeliska kollekter, var Andreas Althamer. Den i hans katekes infogade lilla kollektssamlingen har funnit användning i ett stort antal tyska agendor. Även i den svenska gudstjänsten voro dessa böner i bruk under 1500-talet (jfr. min avh. Evangeliska svenska bönböcker, Sth. 1929, ss. 137 ff.). Dessa böner anslöto sig emellertid icke till söndagsperikoperna. Den som gjorde början med dylika böner synes ha varit prästen Jakob Otter i Esslingen; i hans år 1537 utgivna "Bettbüchlein" möter man ett stort antal böner, som nära ansluta sig till sön- och helgdagarnas firningsämnen och som synbarligen framvuxit ur församlingens gudstjänst. (Althaus: Forschungen zur evangelischen Gebetsliteratur s. 46.) Den berömde prästen i Joachimstal Johan Mathesius har även utgivit en samling böner över söndagsevangelierna, och mot reformations-tidevarvets slut blev det mycket vanligt att förse postillor och andra predikosamlingar med dylika sammanfattande böner. Tyvärr gick i dessa s. k. "textkollekter" bönekaraktären ofta förlorad, och man fick i stället en liten homilia i böneform.

Ur dessa och andra sådana källor hämtade kyrkoordningarna sitt kollektmaterial. Ingen har emellertid fått lämna så många bidrag till den evangeliska gudstjänstens böneskatt som Veit Dietrich. Hans böner inflöto i ett stort antal tyska gudstjänstordningar. Dock har ingen övertagit hela hans kollektserie; högsta antalet är enligt Althaus undersökning 22 (Oldenburg). Det var de nordiska kyrkorna förbehållet att tillgodogöra sig i det närmaste hela hans kollektserie.

Veit Dietrichs Kinderpostille översattes till svenska av ingen mindre än Laurentius Petri. Hans år 1555 utgivna Postilla är i huvudsak en översättning av Viet Dietrichs arbete, ehuru källan icke namngives. \*) Märkligt nog utelämnade han emellertid bönerna. Anledningen härtill är svår att förstå. Möjligen ligger förklaringen däri, att han med sin postilla uteslutande avsåg att tjäna undervisningen i evangelisk tro och lära och därför ansåg sig kunna undvara bönerna. För gudstjänsten hade man ju redan en svensk översättning av de medeltida kollekterna för hela kyrkoåret.

År 1567 uppträda emellertid de Dietrichska bönerna plötsligt i den svenska evangelieboken. Det är första gången denna bok, så vitt nu känt är, innehåller några böner i perikopavdelningen. En tidigare upplaga av år 1544, känd endast i fragment, innehöll sannolikt en katekes med en liten bönbok (jfr min avhandling Evangeliska svenska bönböcker, s. 120 ff.), men eljest inga böner. I upplagan år 1567 finner man emellertid hela serien av de gamla kollekterna på den plats de alltsedan dess innehaft, nämligen före episteln. Men därjämte upptages under rubriken "Bönen" efter vart evangelium vederbörande sön- eller helgdags-bön av Veit Dietrich.

Före år 1567 känna vi som nämnt blott en upplaga av evangelieboken, tryckt år 1544, alltså innan ännu de Dietrichska kollekterna sett dagen. Men frågan är, om icke mellan åren 1544 och 1567 någon ny upplaga av evangelieboken utkommit. Då man tar i betraktande, att psalmboken

\*) Veit Dietrichs postilla översattes för andra gången till svenska på 1860-talet under titeln Veit Dietrichs Hus-Postilla, Lund 1867.

under denna tid utkommit i åtminstone en ny upplaga (1549) och att redan 1544 psalmbok och evangeliebok följdes åt, synes det sannolikt, att även någon ny upplaga av evangelieboken sett dagen under dessa år, ehuru intet spår därav blivit bevarat. Om nu denna postulerade upplaga innehållit de Dietrichska kollekterna, är återigen en annan fråga, som måste lämnas öppen, till dess nytt material möjligen framdrages. Det kan ju också tänkas, att Veit Dietrichs böner förelegat på svenskt språk och brukats i gudstjänsten någon tid, innan de intogos i evangelieboken. Några säkra spår av deras förhandenvaro före 1567 hava emellertid icke kunnat påvisas. Till ett par antydningar i Laurentius Petris skrifter, som tolkats i denna riktning, skola vi längre fram återkomma.

Vem som översatt dessa böner till svenska, finns det ingen uppgift om. Men utan alltför stor risk att misstaga sig torde man kunna gissa på Laurentius Petri. Han hade ju redan förut översatt Veit Dietrichs Kinderpostille och måste således ha varit väl förtrogen med bönerna, ehuru han icke lät dem inflyta i sin postilla. Därtill kommer, att man på goda grunder kan anse honom som upphovsmannen till den svenska evangelieboken, och förmodligen har han ombesörjt de nya upplagor av densamma, som utkommo under hans livstid, i varje fall har han säkerligen följt deras utgivande med uppmärksamhet och intresse. Det synes därför vara ett berättigat antagande, att han är den som översatt och införlivat dessa böner med den svenska evangelieboken.

Men vad kan ha givit honom impulsen härtill, och vilken avsikt har han haft med denna åtgärd? Såsom vi redan påpekat, hade Veit Dietrichs kollekter intagits i ett stort antal tyska evangeliska gudstjänstordningar. De svenska reformatorerna hämtade, som känt är, i stor utsträckning sina förebilder från reformationens moderland. Det är därför icke osannolikt, att den första impulsen kan ha kommit från detta håll. Dock ha ju de flesta av dessa gudstjänstordningar medtagit endast ett fåtal av Veit Dietrichs böner; ingen enda har upptagit serien i dess helhet såsom den svenska. Detta var däremot fallet med en annan av de nordiska kyrkorna, nämligen den danska.

Under den reformerade danska kyrkans första årtionden brukades liksom i den svenska den medeltida kollektserien, varav två samlingar funnos på danska, den ena i "Een gantske nyttelig oc alle sogneprester oc predicanter nødtørtelig i Haandbog", utgiven av Frans Vormordsen, Malmö 1539, den andra i "En ny Psalmebog", Köpenhamn 1553, båda i huvudsaklig överensstämmelse med Missale Haffniense. År 1555 utgav emellertid Själlands biskop Peder Palladius en handbok — han ville dock icke kalla den vare sig handbok eller missale, "fordi at de vaare to Papistiske bøger, som icke nu i dette klare Sandheds liuss kunde vere i nogen brug", utan föreslog i stället "Collectbog" eller "Evangelistarium" eller "Alterbog", vilken sistnämnda beteckning strax slog igenom och alljämt är i bruk — i vilken han införde *två kollektserier*, nämligen först den gamla medeltida och i omedelbar anslutning därtill den Dietrichska. \*)

\*) Man har antagit, att översättningen av de Dietrichska kollekterna i Palladii Alterbog härrörde från Palladius själv. Så gör även Lis Jacobsen i sin

Palladii avsikt var icke att införa tvenne kollektläsningar i gudstjänsten; "ti det er emot ordinantzens lydelse", säger han i förordet, utan att de nya skulle brukas alternativt med de gamla, och de Dietrichska kollekterna införas därför regelbundet under rubriken "oc under tiden denne". Dessa nya kollekter tillvunno sig emellertid sådan popularitet, att de mycket snart undanträngde de gamla, och i en ny upplaga av Palladii Alterbog av år 1580 försvunno de medeltida kollekterna för att sedan icke mer återkomma i danskt gudstjänstliv.

Det kan nu tänkas, att det var efter Palladii föredöme, som Laurentius Petri införlivade hela serien av Dietrichska kollekter med den svenska evangelieboken. Men hur har han tänkt sig, att de skulle användas? Uppenbarligen har han icke velat med dem ersätta de gamla, som ju samtidigt i evangelieboken fått första platsen. Han har säkerligen icke ens såsom Palladius avsett dem till alternativt bruk. En antydning om deras användning skulle vi emellertid enligt biskop Edv. Rodhes antagande (Svenskt gudstjänstliv s. 121) hava i en bestämmelse i Laurentius Petris kyrkoordning 1571. I föreskrifterna om böneakten efter predikan heter det till slut: "Til thenna böneformon höra alla Collecter, som i Tidherne hela året igenom bådhe på Söndagher och alla Helgedagher läsa eller sungna warda" (Kyrkoordningar och förslag därtill före 1686, s. 90). Denna bestämmelse hänför Rodhe till de Dietrichska kollekterna. Nu förekommer denna passus redan i Laurentius Petris handskrivna kyrkoordning 1561 (förvarad i Linköpings stiftsbibliotek), vadan vi alltså här skulle hava icke blott en uppgift om dessa kollekters användning utan även ett bevis för deras förekomst på svenska redan 1561. Nu tror jag emellertid icke, att Rodhes antagande är riktigt. Uppgiften, att de brukas "i Tidherne" låter sig icke förenas därmed; ty i tidegården ha de Dietrichska kollekterna icke blivit använda. Sedan nu Laurentius Petris "De officiis" blivit upptäckt och utgiven (Nat. Fransén: Sveriges första evangeliska gudstjänstordning, Sth. 1927), veta vi, vilka kollekter, som användas i tidegården, och dessa visa sig i stor utsträckning vara identiska med de gamla de tempore-kollekterna.

En annan möjlighet, som åtminstone torde förtjäna att övervägas, må omnämnas. I Tyskland fann man ju, som ovan är nämnt, de gamla kollekterna för korta, och man sökte där göra denna böneakt fylligare, antingen genom att efter Luthers föredöme sammanfoga två gamla kollekter till en eller genom att, trots Luthers förbud i Formula Missæ, läsa två eller flera kollekter efter varandra. I flera kyrkoordningar möter

---

utgåva av densamma (P. Palladii Alterbog ved Lis Jacobsen, s. 23 f.). Hon har emellertid förbisett, att dessa böner funnos översatta till danska redan 1552 i den upplaga av Veit Dietrichs Summaria, som P. Palladii broder Lunda-biskopen Nic. Palladius då utgav. P. Palladius följer i sin Alterbog ordagrant broderns översättning. Härigenom vinnes förklaring på den egendomligheten, att Alterbogens ordning av kollekterna överensstämmer med en av Hans Tausen verkställd men aldrig av honom själv publicerad översättning eller parafra av bönerna men icke med Kinderpostille. Man behöver icke förutsätta, att Palladius beror av Tausen, enär båda hava följt Summaria. Bönen på 7. S. e. Trin., som Lis Jacobsen tror vara en dansk skapelse, återfinnes ävenledes i Summaria.

man den bestämmelsen, att den första kollekten alltid skulle syfta på den innevarande sön -eller helgdagen, alltså motsvara en *collecta de tempore*, under det att den andra och tredje skulle hänföra sig till någon särskild angelägenhet, lekamlig eller andlig. (Jfr. Althaus a. a. s. 198 f.). En dylik bestämmelse förekommer i den Brandenburg-Nürnbergska kyrkkoordningen av år 1533, vilken i många fall fått tjäna som förebild för den svenska gudstjänstordningen. Det skulle ju därför kunna tänkas, att Laurentius Petri efter det Brandenburg-Nürnbergska mönstret haft för avsikt att införa en dubbel kollektläsning. I Sverige existerade ju icke, såsom i Danmark, något förbud för en sådan anordning. En bestämmelse i Kyrkoordningen 1571 skulle kunna tolkas i den riktningen. "Wil Presten". heter det, "haffua flere collecter än een, så må thet skeep dock skal then altid läsas först, som är de tempore eller de festo". (Kyrkkoordningar och förslag därtill före 1686, s. 82). Antagligen förnams även i Sverige behovet av en fylligare böneakt före textläsningen än den som erbjöds enbart av de tempore-kollekten, och det kan ju tänkas, att Laurentius Petri velat genom de Dietrichska bönerna förse gudstjänsten med ett material, som skulle möjliggöra en dubbel kollektläsning och bliva en ersättning för den gamla mässans andra och tredje kollekt.

Om han nu ursprungligen haft en sådan anordning i tankarna, så synes den emellertid icke hava slagit igenom i svenskt gudstjänstliv. Ett annat fall, i vilket de Dietrichska bönerna möjligen hava kommit till användning, har Rodhe påpekat (a a. s. 121). I ett brev av år 1564 till prästerskapet i ärkestiftet giver Laurentius Petri föreskrifter om huru skall förfaras vid de tillfällen, då nattvard icke firas vid gudstjänsten. Efter predikan och förmaningen till preces skall man, säger han, sjunga litanian med sin *collecta* och sedan *symbolum* och "finaliter secundam collectam concludendo cum solenni benedictione". (Skrifter och handlingar til uplysning i svenska kyrkoreformationens historia, del 3, s. 189 f.) Om Rodhe har rätt i sin förmodan, att med "secunda collecta" här åsyftas den s. k. evangeliekollekten, hava vi alltså här dels ett bevis för att dessa kollekter funnos på svenska åtminstone så tidigt som 1564, dels en uppgift om deras användning. De skulle sålunda i de fall, då högmässogudstjänsten icke avslutades med nattvarden, utgöra en ersättning för nattvardsmässans s. k. *complenda* eller *postcommunio*. Till förmån för detta antagande talar den omständigheten, att i 1811 års handbok föreskrives, att när Herrens nattvard icke hålles, "läser eller sjunger Presten Bönen efter Evangelium för dagen", och möjligt är, att det är ett gammalt, ända från reformationstiden kvarlevande bruk, som här kodifieras. Dock må det påpekas, att i Kyrkoordningen 1571 återfinnes icke den ovan omtalade bestämmelsen från brevet år 1564. Även om vi alltså tycka oss skymta såväl Laurentius Petris ursprungliga avsikt med de nya bönerna som deras faktiska användning, måste vi likväl smärtsamt erkänna, att vi för närvarande inga fasta hållpunkter äga för lösningen av frågan om de Dietrichska bönerns bruk i svenskt gudstjänstliv ända fram till 1811. Att de emellertid alltid på något sätt kommit till användning i gudstjänsten, måste anses som säkert, enär de väl eljest icke, såsom Rodhe framhåller, skulle ha kunnat bibehålla sin plats i evangelieboken.



I handboken 1894 föreskrives, att efter bönen "Lovad vare Gud" "må den i evangelieboken näst efter evangeliet intagna kollektbönen kunna läsas". Det är alltså en ganska blygsam och — det måste nog erkännas — tämligen olämplig plats, som där tilldelats dessa böner. Deras nära sammanhang med evangeliet kommer icke till sin rätt, då bönen "Lovad vare Gud" inskjutes emellan predikan och kollekten. Under de följande decennierna kommo dessa böner på många orter nästan alldeles ur bruk. Orsaken härtill var nog, såsom evangeliebokskommittéerade i sitt betänkande 1920 framhålla, att söka dels i den omständigheten, att de icke voro obligatoriska, dels däri att genom deras användning akten på predikstolen förlängdes och slutligen däri att de genom sin intima anslutning till evangeliet icke alltid passade till predikan över de nya högmässotexterna.

I den nya handboken har ett försök gjorts att bättre än förut utnyttja dessa böner i gudstjänsten. De föreskrivas nu såsom ordinarie bön efter predikan, under det att den förutvarande "Lovad vare Gud" förvandlats till alternativ. Deras bruk har därjämte utsträckts även till aftonsången. De framträda därjämte nu också till en del i ny gestalt. Icke blott hava de fått en moderniserad språkdräkt, utan de hava i många fall blivit omarbetade, så att de ansluta sig icke blott till evangeliet utan även till de övriga av dagens texter.

Utän tvivel var det en lycka, att i den svenska gudstjänsten de gamla medeltida kollekterna hunnit få en så stadgad tradition, att det icke kunde bli fråga om att såsom i Danmark eller Tyskland ersätta dem med de nya. De Dietrichska kollekternas införande på den gamla de tempore-kollektens plats måste från liturgisk synpunkt betraktas som ett missgrepp. I stället för att vara en förberedelse för ordets mottagande anteciperar kollekten genom sin nära anslutning till evangeliet detta, och denna antecipation är så mycket olämpligare som episteln, till vilken kollekten i regel icke tar hänsyn, jämte gradualpsalmen kommer emellan. Den gamla de tempore-kollekten är därför en mycket lämpligare bön på denna plats.\*)

Men vi ha dock all anledning att vara tacksamma över att denna bönesamling införlivats med svenskt gudstjänstliv. Ehuru dessa böner ursprungligen icke voro avsedda för kyrkligt bruk, ägna de sig dock genom sin enkelhet och klarhet, sin högstämde liturgiska och dock innerliga ton, sitt genuint bibliska innehåll, som dock icke mistat sin karaktär av verklig bön, utmärkt för gudstjänstligt bruk.

Deras byggnad är stereotyp. Varje bön sönderfaller i två avdelningar. Den första utgör en sammanfattning av evangeliets för dagen innehåll, stundom i tacksägelsens form. Andra delen, som regelbundet inledes med orden: "Vi bedja dig", innehåller bön om det andliga och timliga goda, som texten giver anledning att bedja om. Avslutningen utgöres icke såsom i de tempore-kollekten av formen "Genom din Son Jesus Kristus, vår Herre", utan av ett enkelt "Amen".

Se vi på innehållet, finna vi, att det är ett ganska begränsat antal böne-

\*) Så bedöma även Engelstoft (Liturgiens eller Alterbogens og Kirkeritualets Historie i Danmark, Kv. 1840, s. 166) och Althaus (a. a. s. 212) denna sak.

ämnen, som kommer till tals, men de äro i gengäld alltid centralt religiöst betonade. I förgrunden står bönen om Guds ords rena och oförfalskade förkunnelse i Guds församling — ett vittnesbörd om deras ursprung i reformationstiden (jfr min avh. Evangeliska svenska bönböcker s. 335 f.). Därjämte möta vi ofta bön om den Helige Ande, om trons förökelse och befastande, om hjälp i frestelser och anfäktelser, om kraft till ett heligt leverne och bevarande till evigt liv.

Både genom sin form och sitt innehåll utgöra dessa böner en värdefull tillgång för vår gudstjänst, och det vore därför önskvärt, att den nuvarande kyrkohandbokens bestämmelser angående deras bruk mera än som är fallet utnyttjades för ett flitigt tillvaratagande av denna böneskatt.

*Sigfrid Estborn.*

## En klassisk orgeltyp.

En orientering mot äldre tiders orgelideal är ett krav, som i bortåt trettio år ställts på det moderna orgelbyggeriet, ehuru det aldrig framförts med sådan skärpa som i våra dagar. Vad man härigenom anser sig kunna uppnå, är dels en orgel, vilken såsom typ betraktad skulle kunna bli internationell på samma gång som ett adequat tonverktyg för den klassiska orgelmusiken åter bleve ett faktum. Det kan kanske därför vara av intresse att se, huru orgeln var beskaffad under Bachs egen tid, i synnerhet som av den redan mycket rikhaltiga litteraturen härom ingenting ännu föreligger på vårt eget språk.

Den klassiska orgeln sådan den byggdes av orgelbyggare såsom Arp Schnitger, Casparini och Gottfrid Silbermann, var i viss mån internationell, i det att den framgick såsom en kompromiss mellan tre olika orgeltyper, nämligen den italienska renässansorgeln och dess motsvarighet i Tyskland och Frankrike. För att förstå, huru denna kompromiss genomfördes är det nödvändigt att känna till, huru dessa tre typer voro beskaffade var för sig.

Ett gemensamt drag hade de alla och det bestod naturligt nog i befintligheten av principalregistret. I det konsekventa genomförandet av detta register såväl som i dess konstruktion förelågo emellertid stora olikheter. Det italienska orgelbyggeriet konstruerade en vid, övertonfattig principal, vilken konsekvent genomfördes icke blott i jämna fottal utan även i kvint- och terzlågen. Det tyska och jämväl det franska orgelbyggeriet föredrogo däremot en trängre mensurerad och därför övertonrikare principal och disponerade densamma endast i dess oktavlågen. Dessa principiella olikheter blevo också av största betydelse i den följande utvecklingen. Den italienska renässansorgeln hade i sin övertonfattiga principal och de för handen varande aliquotregistren alla erforderliga ingredienser till att skapa nya klangfärger på rent syntetisk väg. Den tyska och den franska orgeltypen saknade såväl aliquotregistren som en principal med den italienska principalens akustiska egenskaper och hade på grund därav icke denna möjlighet. Såsom tonverktyg var den italienska renässansorgeln betydligt smidigare än sin

motsvarighet i det tyska och franska orgelbyggeriet och det är därför naturligt att den kom att bliva förebildlig i den följande utvecklingen. Detta skedde emellertid på ett ganska egendomligt sätt. Enklast hade ju varit att i det tyska och franska orgelbyggeriet införa aliquotregistren och förändra principalens mensurförhållande i full överensstämmelse med de italienska. Så skedde emellertid icke. Det tyska orgelbyggeriet bevarade sin trångt mensurerade principal och därmed en för sin orgeltyp traditionellt egendomlig klang, men lade härtill nya piprader av italiensk principalmensur, vilka konsekvent utbyggdes även i kvint- och terzlågen. Dessa nya piprader disponerades emellertid icke på så sätt som skedde i det italienska orgelbyggeriet. De kombinerades av orgelbyggaren i två eller flera chörer och fastlöstes genom registraturen till ett enda register, vilket var avsett för solidariskt ändamål med sin klangliga förebild i något för sin tid populärt blåsinstrument. Härigenom uppkommo sådana registerbenämningar som Rauschpipa, Zink, Cornett m. fl.

Det franska orgelbyggeriet gick i stort sett samma väg, men några genom registraturen fastlåsta instrumentimitatorer uppkommo icke med undantag av cornetten. Något behov härav förelåg icke heller. Det franska orgelbyggeriet hade sedan allra äldsta tider en fullgod ersättning för desamma i sina rörverk. Att cornetten det oaktat infördes berodde närmast på att densamma ansågs såsom en nödvändig förstärkning av rörverkens diskantlågen. Det franska orgelbyggeriet är således det som närmast ansluter sig till de italienska idéerna och det är nu närmast denna orgeltyp som i det följande influerar det tyska orgelbyggeriet och ger upphov till den s. k. Bachorgeln. Innan vi övergå till att skildra denna orgeltyp sådan den byggdes av orgelbyggaren Gottfrid Silbermann, skola vi först något dröja vid ett för såväl det gammal-franska som det gammal-tyska orgelbyggeriet egendomligt drag, nämligen mixturerna och deras funktionella betydelse.

Såsom ett flerkorigt principalregister anslöt sig mixturen till den i orgeln för handen varande principalstämman, vars högre tonlågen den avsåg att förstärka. Denna förstärkning av principalens diskantlågen var på denna tid en nödvändighet, betingad därav att detta registers mensur icke var progressivt genomförd. Detta skedde först någon gång under 1800-talet och därmed försvann också mixturen, i den mån den icke fick någon ny funktion att fylla. I den italienska renässansorgeln förekommer icke mixturen såsom något samlingsregister, ehuru alla dess konstituenten förefinnas.

Mixturernas sammansättning såväl som det sätt varpå de repeterade varierade högst väsentligt och ett rutinmässigt förfarande i dessa avseenden är i själva verket icke heller möjligt. En vällyckad mixtur utgjorde därför också sedan gammalt ett kriterium på en orgelbyggares intuitiva kunnsighet. För sin tid ansågs Gottfrid Silbermann oöverträffad i vad gällde den konstnärliga behandlingen av detta register. Vi övergå därmed till behandlingen av den klassiska orgeln sådan den byggdes av denne mästare och bliva därvid i tillfälle att se, huru de

olika dragen i de förut behandlade orgeltyperna av honom sammanföras i en disposition utan att verkets enhetlighet därigenom går förlorad.

Representativ för Gottfrid Silbermanns yrkesskicklighet är det av honom uppförda orgelverket i Slottskyrkan i Leipzig, varav dispositionen här meddelas:

<b>Huvudverket.</b>	<b>Öververket.</b>	<b>Bröstverket.</b>
1. Principal 16'	1. Principal 8'	1. Principal 4'
2. Principal 8'	2. Quintatoen 16'	2. Chalumeau 8'
3. Viola di Gamba 8'	3. Quintatoen 8'	3. Gedackt 8'
4. Bordun 16'	4. Gedackt 8'	4. Rörflöjt 4'
5. Rörflöjt 8'	5. Rörflöjt 4'	5. Nasat 2 2/3'
6. Oktava 4'	6. Nasat 2 2/3'	6. Oktava 2'
7. Spetsflöjt 4'	7. Oktava 4'	7. Sesquialtera
8. Quinta 2 2/3'	8. Oktava 2'	8. Quinta 1 1/3'
9. Oktava 2'	9. Terz 1 3/5'	9. Siffflöjt 1'
10. Terz 1 3/5'	10. Flageolet 1'	10. Mixtur 3 chor
11. Mixtur 4 chor	11. Mixtur 4 chor	
12. Zimbel 3 chor	12. Unda Maris	<b>Pedalen.</b>
13. Cornett 5 chor	13. Echo 5 chor	1. Untersatz 32'
14. Fagott 16'	14. Vox Humana 8'	2. Principalbas 16'
15. Trumpet 8'		3. Oktavbas 8'
		4. Oktavbas 4'
		5. Mixtur 6 chor
		6. Basun 16'
		7. Trumpet 8'
		8. Clarin 4'

Vi återfinna här de tre olika orgeltyperna förkroppsligade i en. Den tyska principalen med sin trånga mensur finnes här företrädd i varje verk konsekvent utbyggd i samtliga oktavlågen och försedd med en diskantförstärkande mixtur. Det italienska principalregistrets funktioner tillgodoses genom vidmensurerade flöjter och gedackter och denna pipgrupp bliver här liksom i den italienska renässansorgeln genom aliquotregister utbyggd även i kvint- och terzlågen. Det för det äldre tyska orgelbyggeriet karaktäristiska bruket av instrumentalimitatorer gör sig ännu märkbart, ehuru vissa av dessa undanträngs av de från det franska orgelbyggeriet härstammande rörverken. Ett för tiden tämligen nytt register föreligger i öververkets Unda Maris, en från det italienska orgelbyggeriet stammande och av orgelbyggaren Casparini till Tyskland införd tvåkorig stämma, vilken karaktäriserades därav att körerna voro stämde i svävningförhållande. Huvudverkets Viola di Gamba kan ej heller uppvisa några äldre anor. Den uppkom någon gång under 1600-talet i det tyska orgelbyggeriet och var till sin karaktär ingalunda något så utpräglat stråkregister som Gamban i det moderna orgelbyggeriet.

Silbermannorgeln var en i alla avseenden typisk "verk"-orgel, där varje klaver hänför sig till ett självständigt orgelverk. Någon differen-

tiering däremellan i klangfärgshänseende såsom något senare skedde genom abbé Vogler förekommer icke. Och ej heller var den tänkbar med den dåtida uppfattningen av orgeln såsom tonverktyg. En orgelbyggares skicklighet värdesättes i våra dagar mången gång efter hans förmåga att "karaktäristiskt" kunna intonera ett orgelregister med något orkesterinstrument såsom dess klangliga förebild. Att en klassificering av klangmaterialet så småningom måste bliva en följd härav ligger i sakens natur. En klassificering, sådan den genomförts i modern tid, innebär emellertid också en begränsning, fatal för den konstnär, som skall hava instrumentet om hand. Silbermannorgeln saknade ingalunda de klangfärgsmöjligheter, vilka vår tids moderna orgelverk äga. På rent syntetisk väg var det möjligt att icke blott framställa dessa utan därtill alla de klanger, den mest krävande musiker i detta avseende kunde begära.

*Helge Mårtensson.*

## Samlingsverket Sveriges kyrkor.

Vid det betydelsefulla diskussionsmöte, som ägde rum i Upsala den 3 nov. 1906 och vilken dag kan betecknas som den moderna kyrkliga minnesvårdens födelsedag i vårt land, framhölls nödvändigheten av att få till stånd en sakkunnig inventering av våra landskyrkor för att åstadkomma en effektiv kontroll över vården av byggnader och inventarier. På grund av brist på arbetskrafter kom det att dröja åtskilliga år innan planen kunde realiseras. Under tiden hade den moderna principen för vården av våra kyrkliga minnesmärken tagit fasta former under ledning av nuvarande riksansantikvariern Sigurd Curman och professor Johnny Roosval, och det blev också dessa män som tillika med några av kyrkans representanter snart utformade programmet för inventeringen av landets kyrkor och deras konstskatter.

Enligt detta program skulle varje kyrka i Sverige bli föremål för fullständiga uppmätningar och detaljritningar av arkitekter vidare en konsthistorisk byggnadsundersökning och bestämning av kyrkans konstbestånd jämte fotografering. Varje sådan undersökning skulle publiceras i en bok sedan kyrkans alla arkivalier genomgåts. Slutförandet av denna väldiga uppgift kunde icke beräknas under de närmaste generationerna och det befanns därför nödvändigt att samtidigt utföra en snabbinventering av kyrkornas konstföremål. Denna inventering, som nyligen slutförts, bildar delvis stommen för de sedan följande undersökningarna, avsedda för "Sveriges kyrkor".

Samlingsverket Sveriges kyrkor startades år 1912, och som redaktörer stodo Sigurd Curman och Johnny Roosval, vilka namn borgade för arbe-

tets höga nivå. Det behöver icke här påpekas vilken utomordentlig betydelse, som detta verk har. Det har blivit en nationell tillgång, vars fortsättning icke får äventyras. Dess vetenskapliga värde kunna vi här icke ens antyda. Däremot bör det erinras om, att det vid sidan av sin konsthistoriska gärning även äger en betydande hembygdsvårdande uppgift. Kyrkan är ju koncentrationspunkten för bygdens andliga liv; dess olika faser kunna ofta avläsas i byggnadens och inventariernas historia. "Sveriges kyrkors" beskrivningar ge därför grunddragen av en bygds kulturhistoria och är sålunda oundgänglig för varje hembygdsvän.

Verket utgives så att de flesta landskap samtidigt äro representerade. Hittills ha sålunda utgivits: av Upplands kyrkor 1 band innehållande 3 häradar och 3 skeppslag, av Gottlands 2 ting, av Västergötlands 1 härad, i ett band, av Dalarnes 3 tingslag, av Östergötland ett halvt härad, av Värmlands och Blekinges 1 härad, av Medelpads 2 tingslag och Sundsvalls stad samt av Stockholms kyrkor 7 stycken. De sistnämnda äro fylligare och ha kunnat utgivas tack vare bidrag från församlingarna och Samfundet S:t Erik.

Det sist utkomna häftet om *Jakobs kyrka* ger oss anledning att närmare skärskåda verkets uppställning och utförande. Författare till den värdefulla beskrivningen är hr Efraim Lundmark, en av "Sveriges kyrkors" trägnaste medarbetare. Inledningsvis redogöres för kyrkogård, begravningskapell, gravkor samt pastors- och församlingshus. Därefter följer en intressant byggnadshistoria föregången av en undersökning om ett äldre gilleskapell på platsen samt sedan en kyrka byggd omkr. 1430. Den raserades av Gustaf Vasa, den store riksbyggmästaren, som behövde tegel till stadsmuren! Riksbyggmästarens son, Johan III, hade emellertid ett större intresse för kyrkobyggnader. Han lät 1580 uppföra Jakobs kyrka samtidigt med Klara. Något senare fick Villem Boy uppgöra ritningen till byggnaden med en något modifierad plan. Kyrkan uppfördes enligt denna och blev en s. k. salkyrka med kvadratisk, treskeppigt hus för menigheten och ett långsmalt kor. I huvudsak ansluter sig denna byggnad till ett senmedeltida schema och erinrar exempelvis om Fraunkirche i Nürnberg. Ur liturgisk synpunkt är den en hybrid mellan ett katolskt och ett protestantiskt kyrkorum — en intressant motsvarighet till Johan III:s egen ställning i liturgiskt avseende, som Lundmark med rätta anmärker. Den centraliserande tendensen med betonandet av predikstolens funktion genom dess uppställning så nära mitten som möjligt samt i fordran på rymd och ljus ligga tydligt protestantiska drag. Det katolicerande elementet framstår i den rikt utbildade korpartiet. (Ett något tidigare kyrkorum, Upsala slottskyrka, saknade korutsprång). Denna ganska egen-

artade och försenade planform kopierades av mästaren till de vackra valven, Hans Förster, då han vid mitten av 1600-talet byggde Kristine kyrka i Falun. Under Karl IX:s tid förlängdes predikorummet två travéer åt väster och äntligen 1643 invigdes kyrkan.

Bildhuggaren Jost Schütz utförde samma år korinredningen, som bestod av altare, en snidad panel på väggarna runt altaret, ett korskrank av 40 små svarvade pelare, 4 högkorsbänkar, snidad altarring med två dörrar — ringen var sålunda sluten — samt en sångstol. Den sistnämnda förmodar Lundmark vara lika med "en bekännelsepall vid altarringen". Utan tvivel var den klockarens eller sångledarens plats, en möbel som alltid fanns i medeltida kyrkor.

Schildringen fortsätter efter denna byggnadshistoria med en sorgfälligt och utomordentligt sakrik beskrivning över inventarierna, vilken vi tyvärr måste förbigå. Av särskilt intresse äro bl. a. de talrika gravstenarna och begravningsvapnen, vilkas publicering måste vara av största värde för personhistorisk forskning.

Att inventeringsverket Sveriges kyrkor kräver stor uppoffring av tid och arbete från redaktörernas och medarbetarnas sida torde lätt inses. Dessa uppoffringar bereder nog icke några större svårigheter för verkets utgivning på grund av den entusiasm, med vilken dessa gått in för uppgiften. Så mycket större svårigheter bereder istället finansieringen. Sedan länge åtnjuter "Sveriges kyrkor" visserligen statsanslag, men detta räcker endast till en obetydlig del. Redaktörerna måste därför räkna dels med förhöjt statsanslag — i dessa dagar ett tvivelaktigt hopp — dels med den möjligheten, att från landskyrkornas sida en del av kostnaderna anskaffas av församlingarna själva. Angående statskyrkorna räknar man med att i allmänhet hela kostnaden för kyrkan anskaffas på orten, då ju dessa kyrkors bearbetning blir betydligt mera kostsam och därför omöjlig att upptaga i verkets ordinarie budget. På detta sätt ha Stockholms kyrkor i stort sett bearbetats på församlingarnas (och delvis på samfundets S:t Erik) bekostnad. Andra efterföljansvärda exempel böra omnämnas såsom Gävle, där staden finansierat kyrkornas beskrivning och senast Jönköping, varest stadsfullmäktige beviljat 4000:— kr.

Som synes kan arbetet fortsättas och fullföljas endast genom förstående och god offervillighet från församlingarnas, kommunernas eller kyrkligt intresserade mecenaters sida. Det måste anses som en hederssak för en församling att få sin kyrka beskriven i detta storartade samlingsverk, och vi vilja därför rikta en manande vädjan om bidrag till arbetet.

*Bengt Cnattingius.*

## Första allmänna svenska kyrkomusikfesten i Finland.

Efter det finländska Församlingsbladet meddelas här en redogörelse för den stora svenska kyrkomusikfest som hållits i Helsingfors under den sista pingsthelgen, och som blev en stor framgång.

Deltagarantalet blev en fullkomlig succès. 36 inhemska körer anmälde sig och sångarantalet sprang upp till c:a 1.000.

### Lördagen.

Lördagen den 23 maj kl. 14 skedde festens högtidliga öppnande i Nikolaikyrkan.

Efter ett orgelpreludium av dir. John Sundberg, utförde Gamla kyrkans, Hangö och Sörnäs svenska församlings kyrkokörer gemensamt under kompositörens egen ledning Sune Carlssons vackra kyrkokantat. Solopartierna sjöngos av sångerskan Solveig Ström och director William Hammar. En basunkör och en barnkör medverkade i doxologien.

Härpå bestogs predikstolen av centralkommitténs ordförande dr Gösta Moliis-Mellberg som höll öppningstalet. Utgående från de kända orden om den starka strömmen med egna vågor och vinden, som blåser vart den vill, skildrade talaren, kyrkosångsrörelsens plötsliga uppkomst och snabba tillväxt.

”Vi stodo själva, sade han, till en början frågande inför de krafter, som här gjorde sig gällande. Var det bara fråga om en ny orsak till att samlas i glädje och gamman? Var det fråga om ett nytt sätt att samla medel för vissa religiösa och filantropiska företag inom vår kyrka, eller var det kanske blott ett utslag av ungdomens oförytterliga lust och rätt att sjunga, i glädje och sorg, i helg och söcken — ungdomen — också den religiösa.

Så fattade mången i de första dagarna kyrkosångsrörelsen i vårt land, mången också bland dem, som direkt arbetade på dess förkovran.

Men betecknande var att så snart denna rörelse med oemotståndlig kraft drev in i helgedomen, tvangs den att med hela styrkan av sin ungdomliga friskhet syssla med Herrens sköna gudstjänst.

Det är visst svårt att peka på direkta impulser till denna utveckling. Vi kunna peka på motsvarande rörelser i vårt västra grannland Sverige, och från finskt håll, vi kunna peka på huru tiden, också den rent yttre, den religiösa utvecklingen såväl som den politiska, tvingade oss att på nytt taga itu med de kyrkliga böckerna: gudstjänst-missalet och psalmboken, vi kunna kanske också säga att den estetiska blicken på gudstjänstlivet har skärpts. Men detta är icke allt, det vore, om vi stannade här, t. o. m. direkte missvisande. Djupare, djupare sträcka sig kyrkosångsrörelsens rötter i vårt land. Kyrkosången nu har samband med vinden, som blåser vart den vill, den har samband med pingstens ande och därför vilar det något av religiös väckelse över denna rörelse, ett glädjande förhållande, varom vi ha skäl att bedja väckelsens Herre om nåd, att så i djupaste mening må förbliva.”

Efter talet utförde kören Palestrinas ”Pingsthymn”, varpå den av



Lagi tonsatta psalmen 283 sjöngs av församlingen och kören. Även barnkören och basunkören deltog. Slutliturgien förrättades av biskop Max von Bonsdorff, dr Moliis-Mellberg och pastor Tor Westman. Högtidligheten avslutades med en av psalmbokstilläggets populäraste psalmer "O, se den stora vita här" av Brorson.

Efter den sällsynt stämningsfulla stunden i kyrkan samlades sångarna på den mäktiga kyrktrappan där "Bevara Gud vårt fosterland" och "Den blomstertid nu kommer" uppstämdes. En synnerligen intagande grupp bildade Lappfjärds- och Tjock-flickorna i sina vackra nationalkläder. Även i övrigt gjorde den stora skaran ett varmt intryck på åskådaren: där sågos representanter från alla trakter av svenska Finland (med undantag för Åland).

Från kyrktrappan begåvo sig sångarna till Vita salen där de bjödos på välkomstkaffe. Sedan Modersmålets sång sjungits med kraft och känsla höll centralkommitténs sekreterare director John Sundberg ett hälsningstal till de närvarande. Stämningen vid detta tillfälle var god och kordial.

Kl. 19 vidtog i Johanneskyrkan Engelbrekts kyrkokörs konsert som fick ett glansfullt förlopp. Här om har tidigare meddelats i denna Tidskrift.

### Pingstdagen.

Pingstdagen grydde grå och regnig, men sinnena som gripits av feststämning läto sig icke bemästras därav.

På pingstmorgonen kl. 8 var en gregoriansk matutin anordnad i Gamla kyrkan. Den som icke av den tidiga timmen låtit avskräcka sig från att besöka Herrens hus, bereddes en upplyftande morgonandakt. Den ålderdomliga musiken påminde åhöraren om, att den kristna kyrkan icke är av i dag, utan att den har en tusenårig tradition att bygga på. Den gregorianska sången, som varit även vår kyrkas musik ända tills upplysningstidens religiösa torka förkvävde densamma, är kanske för den ovane lyssnaren enförmig och främmande, men hör man utan fördom på den, talar den ett kyskt och förandligt språk till själen. Sångarna, vilka utgjordes av Gamla kyrkans korister, stodo i koret ordnade i tvenne grupper, som med försångarna i spetsen växelsvis sjöngo psalmmelodierna. Komminister Gustav Kyhlberg från Stockholm predikade och pastor Gunnar Stjernberg officierade.

Kl. 13 vidtog festgudstjänsten i Johanneskyrkan. Samtliga sittplatser i det rymliga templet voro fyllda. Pastorerna Alvar Nyqvist, Erik Bäcksbacka och Gunnar Stjernberg, alla goda sångare, beträdde altaret, där de växelsvis, men stundom ock 3-stämmigt celebrerade. Det med björkar, blommor och levande ljus smyckade altaret och liturgernas vackra mässdräkter gävo färg och glans åt altartjänsten.

De i festen medverkande sångarna voro fördelade i tvenne grupper, den ena uppställd på orgelläktaren, den andra på läktaren ovanför koret. Under kantor Fridolf Anderssons ledning deltog sångarna kraftfullt i psalmsången och mässan. Som Treenighetspsalm sjöngs Te Deum, vilken utfördes antifoniskt mellan de två körerna, av vilka den ena beledsagades av orgel, den andra, dirigerad av director Sune Carlsson, av

trumpeter och pukor. Detta arrangemang var av synnerligen mäktig verkan. Biskop Max von Bonsdorff höll predikan över pingstdagens evangelium (Joh. 15: 10—17). I likhet med öppningshögtidligheten på lördagen i Nikolaikyran grep denna festgudstjänst genom sin högstämhet och värdighet.

Kl. 20 hölls i Johanneskyrkan festens första motettkonsert, i vilken samtliga 1,000 sångare deltog under ledning av direktör Gustav Petersson. Trots att flere av sångerna voro svåra, lyckades konserten över all förväntan och många nummer utstrålade glans och kraft. Noviteterna som utfördes voro Kumpulas: Bön, Sundbergs: Milde Jesu och Sune Carlssons: I himmelen. Direktör John Sundberg medverkade med trenne orgelsoli. Under en paus upplästes en telegrafisk hälsning från republikens president som den talrika publiken stående åhörde. Hälsningen var av följande ordalydelse: "För svenska kyrkofolkets hälsning uttalar jag min tacksamhet. Måtte kyrkliga musikfesten bidra till fördjupande av den religiösa andan hos vårt folk. President Svinhufvud."

Kl. 21.30 voro samkväm på fem olika ställen anordnade för de inhemska körerna.

#### **Annandag pingst.**

Annandag pingst inträdde äntligen det efterlängtrade pingstvädret. Himlen var klarblå och luften varm och sommarlik.

Vid de senare högmässorna i stadens kyrkor sjöngo kyrkokörerna och gävo en mycket högtidlig prägel åt guds tjänsterna. Psalmerna voro, med undantag för *Te Deum*, de samma som vid festgudstjänsten på pingstdagen.

Kl. 15 gavs den andra motett-konserten, som var nästan lika väl besökt som den första. Konserten dirigerades av kompositören Bengt Carlson. Även nu sjöngo sångarna det svåra programmet med framgång. Av noviteter märktes "Mitt hjärta längtar", av Carlsson, "Credo", av Maasalo och den märkliga "Människones Son" av Sundberg. Director Elis Mårtenson utförde orgelsoli.

Kl. 18 vidtog i Finska normallyceum kyrkomusikfestens avslutnings-samkväm. Efter samfällid körsång framförde dr Moliis-Mellberg å centralkommitténs vägnar ett tack till sångarna samt till alla som medverkat till festens lyckliga genomförande. Härvid riktade han sig särskilt till Svenska oratoriekören och dess dirigent kompositören Bengt Carlson, som genom sitt deltagande i festen räckt de kyrkliga körerna brodershanden.

Härpå upplästes brev och telegram som anlänt från ärkebiskop Söderblom, kyrkoherde Allard, domkyrkovicepastor Adell, musikdirektör Norén, organisten Vretblad, ordföranden för Dansk Organist & Kantor Samfund Foss, professor Pfannstiehl, Dresden, professor Klemetti, director Hämeäläinen samt Mariehamns kyrkokör.

#### **Det kyrkomusikaliska arbetets organisation.**

Under kyrkomusikfesten behandlades frågan om det kyrkomusikaliska arbetets organisation. Första dag pingst på aftonen hölls ett rådplägningsmöte av representanter för de olika kyrkokörerna. Mötet beslöt

godkänna de klämmar som referenten av diskussionen om kyrkosångs- arbetets organisation dir. G. Pettersson uppställt och vilka gingo ut på: 1) att den hittillsvarande centralorganisationen Finlands svenska kyrko- sångsutskott skulle bibehållas och erhålla permanent karaktär samt att 2) utskottet som förut skulle tillsättas av Förbundet för svenskt försam- lingsarbete i Finland och Finlands svenska kantor-organistförening, dock så att den sistnämnda organisationen erhåller 5 representanter och den förstnämnda 4 eller tvärtom mot förut.

Följande dag kl. 10 sammanträdde Kyrkosångsutskottet. Sedan det tagit del av rådplägningsmötets protokoll beslöto samtliga medlemmar att ställa sina platser till förfogande, så att Församlingsförbundet och Kantor-organistföreningen skulle kunna vidtaga de av rådplägnings- mötet föreslagna åtgärderna. Vid sitt årsmöte kl. 11 godkände Finlands svenska kantor-organistförening rådplägningsmötets förslag och utsåg till sina representanter i kyrkosångsutskottet directorerna Sune Carlsson, Elis Mårtensson och John Sundberg samt kantorerna Raf. Cederström och Otto Lillhannus. Sammalunda godkände även Förbundet för svenskt församlingsarbete i Finland vid sitt årsmöte kl. 17 det gjorda förslaget och valde till sina representanter i Kyrkosångsutskottet asses- sor, fil. dr G. Moliis-Mellberg, pastor Oscar Liljequist, direktör Gustav Pettersson och läraren Elis Johansson.

Så har Finlands svenska kyrkokörer mötts till stor kyrkosångshögtid. I glädjen över festens lyckade förlopp har den rikssvenska kyrkosångs- rörelsens målsmän all anledning att deltaga. De bästa och hjärtligaste lyckönskningar till fortsatta framgångar följa de finlandssvenska sångarna. Må ett livande samarbete bringa goda frukter åt våra inner- ligt samhörande organisationer.

## Recensioner.

### Om Orgel.

*Hans Klotz: Über die Orgelkunst der Gotik, der Renaissance und des Barock. Die alten Registrierungs- und Dispositionsgrundsätze. Bärenreiter-Verlag 1931. Erste Lieferung.*

De senaste åren ha som bekant fått bevittna en radikal omsvängning inom såväl orgelbyggnad som orgelspel från en "romantiserande", "affektbe- tonad", "subjektiverande", "modern" stil tillbaka till den äldre, "klassiska", "objektiva", "strukturbetonade", eller hur man nu vill karaktärisera mot- sättningen. (Tyvärr har denna om- svängning ännu allt för litet märkts här i Sverige, vad det nu kan bero på.) — I första kapitlet tar förelig- gande arbete ställning till denna för- skjutning av idealen. I en synnerligen intressant utredning ger han båda riktningarna orätt. Motsatsen affekt — struktur är alltför ensidig; den

måste utvidgas. Varje musikstycke har från denna synpunkt två sidor: dess "Gegenstand" (= vad det innerst vill säga; det som subjektivt måste besjåla interpret och åhörare lika väl som kompositör) och dess "Erschei- nung" (= hela inbegreppet av dess objektiva akustiska framträdande). Det senare består alltså ej blott av dess struktur (håri ligger alltså det förra betraktelsesättets ensidighet) = vad som uttryckes i notskriften: ton- nernas inbördes höjdförhållanden och relativa tidsförhållanden, utan även av deras absoluta tidslängd (tempo) och verkliga klang (instrumentation, registrering). Det är därför fullstän- digt oriktigt att överlämna dessa se- nare åt spelarnas subjektiva godtyc- ke; de höra in under det objektiva, det som man är skyldig att genom stu- dier etc. skaffa sig säker *kunskap* alltså ej i första hand känsla om.

Härigenom visas en väg vid frågeställningen subjektivt eller objektivt återgivande. Objektivt är att fullt ut göra styckets "Erscheinung" med alla dess kännetecken gällande; subjektiva äro skiftningarna inom de genom denna Erscheinung givna gränserna; dessa skiftningar ha sitt upphov i den "efterskapande" interpretens individualitet och egna upplevelser.

Utifrån denna synpunkt griper sig förf. verket an. Hans grepp om ämnet är synnerligen tacknämligt: efter några allmänt musikhistoriska synpunkter skildrar han inom varje epok för sig och inom varje land först musikens former och orgelns uppgifter inom dem, därefter orgelns disposition och övriga egenskaper samt övergår slutligen till registreringsföreskrifter. Genom denna uppdelning får verket en ovanlig slagkraft. För var och en som sysslar med förklassisk orgelmusik är den en outhärlig och outtömlig rådgivare. — Men ej endast till utövande organister kan den rekommenderas. På ett ovanligt levande sätt åskådliggöres instrumentets utvecklingshistoria i olika länder, och ett stort antal sakkunnigt kommenterade dispositioner visa de gamles underbara förmåga att med små medel uppnå synnerligen rikhaltiga möjligheter (jämförda med vilka våra moderna orglar äro rena dekadensfenomen!).

Med verklig spänning måste verkets fortsättning motses, där förf. tycks komma in på orgelns "klassiska" och utan gensägelse märkligaste tid: Barocken, med namn sådana som Arp Schnitger och Gottfried Silbermann.

I. S.

### För Orgel.

*Orgelmusik för gudstjänstbruk* — 54 orgelstycken från det 17:de århundradet — samlade och utgivna av Paul Hamburger och Mogens Wöldike, Hansens förlag, Köpenhamn, 3 kr.

Återigen en påminnelse om 1600-talets överflödande rika produktion av orgelmusik! Denna samling upptager ett urval av för praktiskt gudstjänstbruk lämpliga orgelstycken, de flesta koralbearbetningar, hämtade från de många digra samlingsverk och "Denkmåler", som tid efter annan utkommit. Den som har förmånen, äga dylika samlingar, har väl dock knappast kunnat undgå att erfara vissa olägenheter, som äro förknippade

med det praktiska användandet av desamma, nämligen dels det ofta otympligt omfattiga formatet, dels det förhållandet, att det stilistiskt ägnade materialet i regel måste sökas i en mängd olika volymer. Utan tvivel ha dessa nackdelar i förening med ett högt pris utgjort ett icke oväsentligt hinder för resp. samlingars flitiga användning. (Man behöver blott tänka på den risk det faktiskt kan innebära att placera ett dylikt jätteband på spelbordets ofta tungt belastade notställ.) Dessa olägenheter vill utgivarna av föreliggande samling — se företalet — bidra till att afhjälpa.

Samtliga stycken äro, som redan häftets omslag förmäler, valda dels med hänsyn till lämplighet för liturgiskt bruk, dels ock med tanke på förefintliga resurser visavi instrument. Intet av samlingens stycken kräver nödvändigtvis mer än en-manualig orgel utan pedal eller harmonium. Lägges härtill att svårighetsgraden är genomgående synnerligen låg och att priset är moderat, — kr. 3: — torde häftets fördelaktiga egenskaper i yttre hänseende vara vederbörligen pointerade. Att det musikaliska innehållet är av högsta klass, därom borgan redan namnen på de i samlingen representerade mästarna. En liten axplockning torde giva vid handen, att hrr kyrkomusiker här ha en oskattbar tillgång icke endast när det gäller val av postludium och någon gång även introituspreludium utan även vid andrandet av musikandakter. Alltså: D. Buxtehude: (1637—1707) Puer natus in Betlehem; J. S. Bach: (1685—1750) Nun ruhen alle Wälder; J. Pachelbel: (1653—1706) Allein zu dir, Herr Jesu Christ; S. Scheidt: (1587—1654) Wacht auf, ruft uns die Stimme samt D. Strungk: (1601—1694) Lass mich dein sein und bleiben.

W. Å.

*Leif Bergh: 24 Koralforspill för Orgel.* Norsk Musikforlag. Oslo. 3:80 kr.

Leif Berghs "24 Koralforspill" äro tydligen skrivna av en man som känner sin orgel. Dessa förspel höra ej till de enklaste; dess komplicerade faktur leder tankarna till Bach, som väl sannolikt här varit den förnämliga förebilden. Stämföringen är ofta mästerligt behandlad: mot en rik figuration rör sig en lugn Cantus Firmus,

varjämte pedalen stundom uppträder med sin självständiga melodi. Den kyrkliga stilen är tyvärr inte alltid genomförd; i N:o 12 och 18 exempelvis insmyger sig en romantisk stilriktning, som i betänklig mån förtär intrycket av *koralförspel*. Men som *helhet* är denna samling förtjänt av goda vitsord, och för den som är nog lycklig att disponera en orgel med stora registreringsmöjligheter skola säkert dessa tonsättningar avslöja många fängslade detaljer.

Jacob Nyvall.

### Gregoriansk sång.

*Teobald Schrems, Die Geschichte des gregorianischen Gesanges in den protestantischen Gottesdiensten.* Veröffentlichungen der greg. Akad. zu Freiburg i d. Schweiz, herausgg. v. Prof. Dr. P. Wagner. Freiburg 1930. Heft XV (IX + 163 ss.).

*P. Basilius Ebel, Das älteste alemannische Hymnar mit Noten Kodex 366 (472) Einsiedeln (XII. Jh.) mit neun Faksimile-Kunsttafeln, Veröff. etc. Heft XVII (?), Benziger & Co. A.-G., Einsiedeln etc. 1930. (115 ss. + 9 planscher).*

Under förra året utkommo två nya häften i den av prof. P. Wagner i schweiziska Freiburg ledde serien av publikationer, som sysselsätta sig med den gregorianska musikforskningens intressanta problem. Året före, 1929, utgav dr Freistedt sin lilla men utökta avhandling över Die liqueszierenden Noten des gregorianischen Gesanges (häftet XIV), vars speciella innehåll måhända är mindre nödvändigt att referera i dessa blad (se min rec. i Svensk Tidskr. f. Musikforsk. 1930). Under förberedelse äro ett flertal avhandlingar i Wagners serie och jag hoppas, att den allvarligt sjuke forskaren skall förmå handleda sina adepter till slut. Tyvärr skönjer man nu den snara änden på denna serie i den gregorianska musikforskningens tjänst...

Frågan om i vilken utsträckning de enstämmiga medeltida gregorianska sångerna levat och ev. leva vidare i de protestantiska kyrkorna är ett lika intressant som väldigt problem, vilket omöjligt kan lösas av en enda forskare och avhandling. Schrems har inte heller lyckats häri, vilket väl knappast varit hans avsikt. Men jag har svårt att förstå, varför han väljer en så allmän titel på sitt arbete,

i sht som han i texten talar om att det gäller de *tyska* protestantiska kyrkorna. Skulle det vara emedan han helt ytligt antyder något om Englands och Skandinavien ställning till det gregorianska arvet? I så fall måste man allvarligt protestera här emot. Det är ej heller att begära, att förf. skall kunna tillgodogöra sig Rodhes tyvärr svenskspråkiga arbeten och Franséns i utlandet väl svärfångna utgåva av ärkebiskop Laur. Petris *Notulae* fr. c:a 1567, som visa en så märkligt konservativ hållning (man erinre sig om *gradalets*, *allelujats* med sin vers *tractus* m. m. bibehållande). Men då borde ju försiktigheten ha bjudit honom avstå alledes från att beröra utomtyska förhållanden överhuvud. — Förf. behandlar i 1 kap. Luthers ställning till den greg. sången och försöker att sluta sig till tidens praxis med tillhjälp av de vitt spridda cantionalierna av Spangenberg, Keuchenthal, Ludecus och Eler, medan det 3 kap. också går in på musikaliska ting; den av Wagner uppställda tesen om de två musikaliska dialekterna inom gregoriansk sång stärkes ytterligare i det förf. konstaterar deras existens också i de olika cantionalierna, varvid helt naturligt dessa sångböcker uppvisa den tyska (germanska) dialekten, liksom också detta är fallet i det germanskt influerade Danmark (Abrahamsen). Sverige står däremot övervägande på den romanska sidan i detta hänseende (Moberg). Förf:s framhållande av sydtyska kyrkoordningars starkt konservativa läggning är märkligt: t. o. m. för horae minores hava de där liturgiska föreskrifter, medan en så pass konservativ person som Laur. Petri som bekant ansåg dessa bönetider onödiga el. i varje fall omöjliga att upprätthålla (*Notulae* 1567: jag så att säga med fingret utpekar för ynglingarna... vad som... är för mycket eller allt för betungande för ynglingarna och som därför bör utelämnas, såsom först och främst de fyra bönetimmarna...)

Speciellare läggning har Ebels arbete, som ju utgör en undersökning av hymnariet i en hs. i Einsiedeln (Schweiz; jag har själv använt denna källa vid melodijämförelserna i avh. om de svenska sekvenserna, 1927). Av allmännare betydelse äro dock en hel del av förf:s resultat, trots

materialets snäva ram: han konstaterar, att handskriften i fråga verkligen utförts i Einsiedeln, vilket betyder, att detta kloster, i motsats mot vad man tidigare antagit, redan på 1100-talet prövat den guidonska uppfinningen med neumernas sättande på linjer (i pergamentet äro inristade 5-linje-system, varav en linje är färgad). Detta är av en viss vikt vid bedömandet av frågan om de s. k. usuella neumernas verkliga roll och när Guidos reform verkligen upptogs i de tyska konservativa kretsarna. Viktig är också lösningen av differensbokstävernas verkliga betydelse. Hymnerna i denna hs. äro nämligen försedda med små bokstäver, en för varje av de förekommande tonarterna (den 5 förekommer ej alls, den 6 är repr. av blott tre; tritustonarten träder alltså kraftigt i bakgrunden, vilket anger en mot denna "folkliga" tonart riktad kritik), vilkas närvaro av förf. angives som ett mnemotekniskt hjälpmedel, i det deras direkta hänvisning till de allbekanta psalmtondifferensernas melodiformler hjälpte kantorn att erinra sig vederbörande hymns melodiinitial el. något annat karaktäristiskt i dess melodi. — På handskriften har arbetat två olika skrivare, varav den senares palimpsestförfarande tagit sig uttryck också i korrigeringar av hymnelodierna, så att äldre germanska läsararter borttagits, melodierna sål. "romaniserats" (s. 78) i likhet med vad jag på svenskt handskriftsområde kunnat konstatera (jfr. sekvensavhandl., I, s. 221). — Som andra del av arbetet föreligga de i handskriften förekommande 75 hymnelodierna i vanlig koralnotering med tillhörande anmärkningar.

Carl-Allan Moberg.  
(Uppsala).

### Körverk:

*John Morén: Tolv nya motetter.* — A.-B. Nordiska Musikförlaget, Stockholm.

Undertecknad anser det närmast som en förmån att få anmäla föreliggande kyrkliga hymner. Vår svenska kyrkomusiks vördade nestor har måhända aldrig tillföre i sin rika konstnärliga alstring givit så fullödiga uttryck för sitt skapande som i dessa nya motetter. Enhetligheten i stilen, stäm-

föringens subtila linjespel, melodiens upphöjda enkelhet, allt detta känna vi igen från föregående tonsättningar av samma hand. Men till detta kommer här ytterligare; en större frihet i de musikaliska uttrycksmedlen, en dramatisk kraft och en religiös innerlighet av oemotståndlig verkan. Det är att märka, att den kyrkliga stilen ingalunda förlorat något på detta; nej, här har verkligen den sällsynta syntesen *anda och stil* uppnåtts. Det är ett nöje redan att *läsa* dessa kompositioner; vid en genomspelnig stegras intrycket, och ett konstnärligt återgivande bör kunna ge en musikalisk upplevelse av mera ovanligt slag, särskilt kanske för den, som något trängt in i kyrkomusikens kyska men strålände skönhetsvärld. Texterna, som nästan till samtliga motetter äro hämtade direkt ur Bibeln, utgöra givetvis en andlig klangbotten av högsta värde. Bibelord, som man aldrig (åtminstone icke mig veterligt) förut sett tonsatta, återfinner man här, t. ex. "Jag är vägen, sanningen och livet", "Land, land, hör Herrens ord!" och "Så biden tåligt mina bröder intill Herrens tillkommelse". Tack vare dessa "nya" texter komma säkert motetterna att få en vidsträckt användning. Här kan man få en hymn lämpad för andra sönd. i Advent, första sönd. e. Trettondagen, tredje sönd. e. Påsk, Annandag Pingst och andra helgdagar, på vilka man förut saknat lämpliga körsånger. Svårighetsgraden är ej större, än att våra kyrkokörer i allmänhet böra kunna nöjaktigt utföra tonsättningarna, och kompositören har själv med stort förutseende försett sina opus med utförliga nyanserings- och föredragsanvisningar; inte ens andhämtnings-"pauser" äro uteglömda. Detta bör i väsentlig grad underlätta ett inövande, samtidigt som man då också kan på möjligast noggranna sätt följa tonsät-

tarens intentioner. Varje motett är tryckt på sitt särskilda ark i bekvämt format och priset satt så lågt som 20 à 25 öre pr ex.

Om utrymmet medgivit, skulle det varit frestande att här något närmare ingå på de olika sångerna. Alla stå måhända icke på samma konstnärliga nivå; en objektiv granskning får ej bortse från exempelvis en ställvis framträdande stelhet i melodiken eller en och annan kanske onödigt upprepning av vissa textord. Men dessa små brister betyda föga i jämförelse med vad som i det föregående framhållits. Tag bara en sådan motett som "Santerlig, han bar vår kränkhet" med sin Cantus Firmus i tenoren (= Guds rena Lamm) eller "Ve världen för förförelers skull" med sin nästan dramatiska accent i första delen och som verkningsfull motsättning det av oändlig renhet genomskimrade durslutet "Sen till, att I icke förakten någon av dessa små", Eller lyssna till "o Herre Gud, var mild och god" och dess jublande fugato "Så skola vi med gott behag Dig sjunga på den stora dag". I våra hjärtan förnimma vi ett gen-

svär till dessa toner; ett sådant gentryckt på sitt särskilda ark i bekvämt svar är kanhända till sist det enda verkligt säkra kriteriet på andlig musik.

Som en "slutönskan" endast detta: Må nu dessa "Tolv nya motetter" få den spridning de förtjäna, och må de i rikt och välsignat mått få tjäna den höga och heliga uppgiften att lända församlingen till uppbyggelse och dess Herre till ära!

Jacob Nyvall.

### Solosång.

*Elof Axén: Påsknatt* (Augustin Kock) för en röst med piano. A.-B. Nordiska Musikförlaget, Stockholm 1; 50 kr.

*Elof Axéns solosång "Påsknatt"*, lider av en viss ojämnhet i stilen, som företer en blandning av psalmtön, folkvisa och rent profan musik. Man märker dock att tonsättaren hela tiden noga sökt följa diktens stämningssinnehåll: första delens dystra dödsstämning kontrasterar sålunda verkningsfullt mot slutstrofens strålande påskjubel, som äger en nästan extatisk underton. Den musikaliska kompositionen höjer sig väl knappast till diktens inspirationsnivå men utgör likafullt ett tacknämligt bidrag till den nutida andliga tondiktningen.

Jacob Nyvall.

### Val.

Till innehavare av förenade tjänster ha valts:

i Gestad, Älb., M. Sundberg därstädes,

i Väderstad, Östg., E. Johansson, Dädesjö,

i S:t Peder, Gbl., A. Blomgren, Broddetorp,

i Gammelstad, Nbt., J. Sandström, Antnäs,

i Härkeberga, Upps., G. Ölund, Harparanda,

i Ö. Emtervik, Vrml., E. Gustavsson, Vasselhyttan,

i S. Råda, Vrml., K. V. Findahl, därstädes,

i Haurida, Jönk., A. Friberg, Malmö.

i Brågarp, Mlm., H. Andersson, därstädes,

Till kantor i Vanstad och Tolånga F. Sandberg, Växjö.

## Meddelanden.

### Liturgisk-musikalisk Instruktionskurs

hölls i Växjö d. 6—9 juli anordnad av K. S. V. för stiftets präster och organister. Deltagareantalet uppgick till omkr. 50, till övervägande delen organister.

Kursen öppnades genom ett hälsningsanförande i Domkyrkan av H. H. Biskop Reuterskiöld.

Såsom lärare och föredragshållare vid kursen tjänstgjorde kyrkoherde Allard, domkyrkvicestator Adell samt musikdirektörerna André och Becker.

"Den svenska högmässan" var ämnet för kyrkoherde Allards första föredrag, vilket hölls i omedelbar anslutning till öppningshögtidigheten i domkyrkan. Å Folkskoleseminariets samlingsal, dit kursen till största delen var förlagd, talade kyrkoherde

A. i tvenne föredrag under de följande dagarna om "Seb. Bach och gudstjänsten". Dessa — liksom dir. Andréns båda föredrag om "Tonbildning" och "Frasering" samt pastor Adells om "Uppbyggande av vesper och andra tidegudstjänster enl. Vesperale och Tidegård", — voro gemensamma för präster och organister. Likaså hölls gemensamma övningar med sång ur Tidegården under pastor Adells ledning samt genomgående av större körverk — bl. a. Heinrich Schütz' Passionsoratorium — under dir. Andréns.

För prästerna ledde dessutom pastor Adell övningar i liturgisk läsning och sång, medan direktörerna Andréén och Becker undervisade organisterna om orgelspelning och kördirigering m. m.

Varje morgon och afton hölls liturgisk bön i domkyrkan, varvid allmänheten också ägde tillträde. I samband med onsdagens aftonbön, kompletorium, höll pastor Adell ett anförande om den gamla, i början av 1600-talet sammanställda "Liber cantus Wexionensis", varur vissa partier till dessa liturgiska böner hämtats. Sälunda tonade på nytt den gregorianska sången under domkyrkans valv, för vilka denna sång var en gammal kär bekant.

Kursen avslutades av K. S. V:s ordf., kyrkoherde Thornell, som därvid framförde ett tack till kursens lärare och föredragshållare samt lade varje kursdeltagare på hjärtat att väl förvalta det rika arv, som givits åt kyrkans tjänare vid altare och orgel och som nu mer och mer börjat dragas fram ur sina gömmor.

Under kursens lopp hölls årssammanträde med K. S. V. varvid samtliga styrelseledamöter omvaldes för följande år: till ordf. kyrkoherde A. V. Thornell, vice ordf. kantor Oscar Andersson, kassör kyrkoherde K. Holm, dirigent kantor Amos Svensson och vice dirigent kantor Simon Lundin.

T. G.

### Kurser i kyrkogårdsskötsel.

Vid Alnarps trädgårdar har under de senaste åren anordnats kurser avsedda att vara ett led i arbetet för åstadkommande av en rationell och ändamålsenlig skötsel av våra kyrkogårdar. Även i år har en sådan kurs anordnats under ledning av direktör C. G. Dahl.

### Inbjudan till kyrkosångshögtid i Borås

har utfärdats den 17—18 okt. 1931.

Då det är jämförelsevis länge sedan någon större kyrkosångshögtid hölls i denna del av vårt land, och det efter allt att döma torde komma att dröja en avsevärd tid, innan något nytt kyrkosångsmöte förlägges till dessa landamären, har Sjuhäradsbygdens körförbund önskat samla kyrkosångsintresserade till kyrkosångshögtid i Sjuhäradsbygden med staden Borås som samlingsplats.

Inbjudan utgår därför härmed till för kyrkomusik intresserade sammanslutningar, kyrkosångsförbund och körförbund, att deltaga i den sång- och musikhögtid med kyrkligt program, som är avsedd att hållas i Borås den 17 och 18 inst. oktober.

Förutom gudstjänster, i vilka predika Biskop Hj. Danell och professor G. Aulén, ingå i programmet föredrag av kyrkoherde F. M. Allard, två motettkonserter samt Mendelssohns oratorium "Elias", vilket på söndags afton utföres av Borås Caroli kyrkokör (förstärkt) jämte solister samt Borås orkesterförening.

Sånger, som komma att gemensamt av samtliga körer utföras, äro följ.:

1. Otto Olsson: Advent.
2. d:o d:o Davids 121 psalm.
3. Ivar Widéen: Vi för korset ödmjukt falla.
4. David Wikander: Påskhymn.
5. John Morén: Jubelmotett.
6. J. S. Bach: Nu tacken Gud allt folk.

Synnerligen önskvärt är att de sångsammanslutningar, som tänka hörsamma inbjudningen, ville medverka med sånger separat vid mottettkonserterna lördags afton och söndag middag. Dirigenter för gemensamma kören bli musikdirektörerna V. E. Lundqvist, Borås, och Adolf Andréén, Örebro.

Anmälan om deltagande göres under adress:

Kyrkosångshögtiden, Borås.

Sådan anmälan skall göras av körförbund före den 1 juli med angivande av ungefärligt antal sångare, som beräknas komma att deltaga, samt av övriga deltagare före den 15 september. Körer, som önska föredraga separatnummer, torde härom underrätta före den 15 augusti.



# Herman Nordfors & Co.

## PIPORGELFABRIK

### LIDKÖPING.

Tel. Kontoret 145. Tel. Bostaden 592.

Tillverkar piporglar efter nyaste konstruktioner. Modärniseringar, insättning av elektrisk bälgdrift och stämningar utföras omsorgsfullt. Finaste intyg från framstående misic. Dispositions- och kostnadsförslag på begäran omgående gratis.

## LEDIG FÖRKLARADE KYRKOMUSIKERTJÄNSTER

### A) Enbart kyrkliga tjänster.

I Kristina församling, Jönköping, sökes senast den 8 augusti. Begynnelselön 3.600 kr. Slutlön 4.600.

### B) Förenade med folkskollärare-tjänst.

I Malmbäck (adr. Malmbäck, Jönköpings län) sökes senast den 7 augusti. Skolform B 1 a. Lön 500 kr. + 90 + dyrtidstillägg.

I Långasjö (adr. Långasjö, Kronobergs län) sökes senast den 8 augusti. Skolform B 1. Lön 500 kr.

I Rydaholms Kyrkskola (adr. Smålands Rydaholm, Jönköpings län) sökes senast den 12 augusti. Lön 650 kr.

I Linsälls församling (adr. Linsäll, Jämtlands län), sökes senast den 11 augusti. Skolform B 2. Lön 700 kr.

I Åby folkskola (adr. Gamleby, Kalmar län) sökes senast den 19 augusti. Skolform A. Lön 825 + 175 kronor. För slöjd 250 + dyrtidstillägg.

I Örberga och Nässja (adr. Arneberga, Östergötlands län) sökes senast den 18 augusti. Skolform B 1. Lön 600 + 200 + 50 kronor i reseersättning.

I Borgvattnets folkskola (adr. Borgvattnet, Jämtlands län) sökes senast den 20 augusti. Skolform B 2. Klockar- och organistlön 600 kronor.

### Kantors-, klockare- och kyrkoskrivare-tjänsten

I Jönköpings Kristina församling sökes hos kyrkostämman senast den 8 aug. 1931. Begynnelselön 3.600, slutlön 4.600. Blivande innehavare är skyldig ställa sig till efterrättelse den instruktion för tjänsterna, som av kyrkorådet kommer att fastställas.

O. Ödquist  
Kyrkostämmans ordf.

# K. Musikkonservatorium.

Studieåret 1931-1932.

Inträdessökande skola anmäla sig personligen:

- till Piano (såsom huvudämne): Tisdagen den 1 Sept. kl. 9 f. m.;
- „ Orgel (samt piano, blåmne till orgel) Tisdagen den 1 Sept. kl. 10 f. m.;
- „ Stråkinstrument (violin, altviolin, violoncell, kontrabas), Blåsinstrument, Harpa och Komposition: Torsdagen den 3 Sept. kl. 9.30 f. m.;
- „ Sång (även för kantors- samt högre och lägre musklärexamen): Fredagen den 4 Sept. kl. 9.30 f. m.

För att bli antagen till elev fordras:

- 1) musikalisk begåvning och tillräcklig vokal, instrumental eller musikteoretisk utbildning för att kunna tillgodogöra sig undervisningen vid läroverket inom den avdelning och grupp, i vilken inträde sökes;
- 2) nöjaktigt insikt i musklärens första grunder (se Bergensons "Musiklärens första grunder", eller jämförligt arbete);
- 3) fullständigt avgångsbetyg från egentlig folkskola eller och vederbörligt intyg om motsvarande kunskapsmått;
- 4) ålder av minst 15, högst 25 år;
- 5) åldersbetyg, innehållande uppgift om födelseort och födelseled;
- 6) intyg av läkare enligt av akademien fastställt formulär;
- 7) för omyndig tillståndsbevis av målsman.

Undervisningen är kostnadsfri.

Elev erlägger vid inträde i Konservatorium inskrivningsavgift med 10 kr. samt terminsavgift med 5 kr. och vid varje följande termins början terminsavgift med 5 kronor.

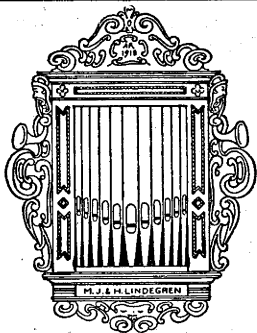
Dessa medel tillfalla stipendiefonden. Närmare upplysningar meddelas av konservatoriet Direktör, som för detta ändamål träffas på sitt ämbetsrum i Musikallska Akademiens hus, Stalgatan 9, Måndagen den 31 Aug. från kl. 11 f. m. till 2 e. m. samt på de anmältidstider, som äro bestämda för inträdessökande.

Obs! Den, som önskar avlägga examensprov vid slutet av vårterminen 1932, bör här om göra anmälan till Konservatoriet direktör före den 15 April.

## Kyrkomusik

Missale, Vesperale, Psalterium, Korallböcker, Preludier, Hymner (på lösa blad), Melodipsalmböcker i rikt urval fr.

Diakonistyrelsens Förlag, Stockholm 7.



## M. J. & H. Lindegren

Orgelbyggare

Göteborg

Telefon 42638 Postadress: Göteborg 7 Telefon 42638

Tillverkning av Piporglar enligt tillförlitliga, länge beprövade system, anpassade efter vårt lands klimatiska förhållanden. Alla delar tillverkas omsorgsfullt och av bästa material. Egen tillverkning av pipor.

Våra orglar hava av herrar musikdirektörer och organister erhållit de högsta vitsord för såväl vacker intonation som exakt och behaglig funktion.

Renoveringar och omstämningar utföras omsorgsfullt.

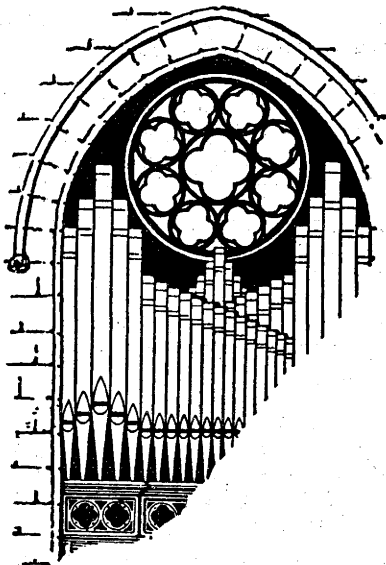
## TH. FROBENIUS & C:o

Lyngby, Köpenhamn.

Orgelfabrik för konstnärligt utförda kyrkorglar efter klassiska principer.



Våra orglar byggas hädanefter blott på slejflådor med mekanisk eller elektrisk traktur med "Balancbølge". Kurvmensurer efter Harms-Jahnn Laboratorie-Tabeller.



## Orglar

efter klassiska mönsterdispositioner med användande av alla moderna spelhjälpmedel.



*Gediget kvalitetsarbete av modernt konsthantverk.*



**A. MÅRTENSSONS ORGELFABRIK A.-B.**

TEL: 1119.

LUND

TEL: 1119.